

LAUREA

Kokemuksia Vantaan vankilan

Motivointi-osastolla

”Se on niinku antabus - tää ympäristö.”

• •

Stranden, Lea

Laurea-ammattikorkeakoulu
Laurea Tikkurila

Kokemuksia Vantaan vankilan Motivointi-osastolla

”Se on niinku antabus - tää ympäristö.”

Stranden Lea
Rikosseuraamusala
Opinnäytetyö
Maaliskuu, 2010

Lea Stranden

Kokemuksia Vantaan vankilan Motivointi-osastolla. ”Se on niinku antabus - tää ympäristö”

Vuosi 2010 Sivumäärä 69

Tämä opinnäytetyö käsittelee Vantaan vankilan Motivointi-osastoa, joka on päihdeongelmallisille tutkintavangeille tarkoitettu non-stop periaatteella toimiva sopimusosasto. Osaston tavoitteena on valmentaa vankeja jatkokuntoutukseen ja vankeuteen päihdeettömyyttä tukien sekä auttaa tunnistamaan päihdeongelmaa ja motivoida muutostyöhön. Osaston kuvaukseen tieto on saatu dokumenteista, joita toiminnan suunnitteluvaiheessa ja matkan varrella on tehty. Osaston havainnointi on ollut mahdollista vartijan näkökulmasta vuosina 2004 ja 2005. Osastolla tapahtuneita muutoksia olen seurannut työyhteisön jäsenenä vuoden 2009 aikana.

Opinnäytetyö on kvalitatiivinen tutkielma ja analysoitava aineisto on kerätty teemahaastattelun menetelmää käyttäen haastatellen sekä henkilökuntaa (6) että vankeja (6). Luokittelussa on edetty aineistolähtöisestä analyysistä teoriaohjautuvaan. Opinnäytetyön tavoitteena on saada vastaus siihen, miten vangit ja henkilökunta kokevat olonsa Motivointi-osastolla. Tarkoituksena on hahmottaa kokonaisvaltaisemmin osaston toimintaa ja lisätä tietoisuutta sitä kohtaan sekä koota nykyhetken tieto, jota voidaan hyödyntää osaston kehittämisessä.

Tulosten perusteella voidaan päätellä, että kokemukset vahvistavat osaston tarpeellisuutta. Päihde- ja päihdeongelmien ympäristö on jo sinällään kuntouttava. Vankien itsetuntemus on parantunut ja erityisesti tietoisuus päihdeiden käytön vaikutuksesta omaan elämään on lisääntynyt. Kuntoutumista tukevat parhaiten keskusteluryhmät, joissa käsiteltyjä aiheita työtetään itsenäisesti. Ryhmissä on mahdollista opetella tunnistamaan päihdeiden käyttöä, stimuloida ajatuksia ja saada positiivisia kokemuksia. Yksilökeskusteluissa pääsee syventymään omaan tilanteeseen.

Kuntoutuksen ja turvallisuuden välinen jännite on arkipäivää. Vartijan työ on hyvin rutiineihin perustuvaa ja jokainen tekee työtään omalla persoonallaan. Tämä vaikuttaa siihen, missä määrin ollaan vuorovaikutuksessa vankien kanssa tai osallisena toiminnassa. Vartijat ovat arjessa läsnä ja moni tietämättään tukee kuntoutumista havainnoimalla, puuttumalla epäkohtiin, toimimalla mallina ja pitämällä yllä turvallista ympäristöä, jossa toimia.

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että osasto on vakiinnuttanut paikkansa, mutta on haasteellinen ja sen kehittämistä tulee suunnitella pidemmällä aikavälillä yhteistyössä eri henkilöstöryhmien kesken. On syytä pysähtyä miettimään osaston tarkoitusta ja toiminnan sisältöä sekä vahvistaa struktuuria.

Lea Stranden

Experiences at Motivation unit of the Vantaa Prison. "It is like an antabus - this environment."

Year	2010	Pages	69
------	------	-------	----

This thesis focused on so called Motivation unit of the Vantaa Prison that is a contract ward working with the non-stop principle and intended for drug-addicted remand inmates. The unit aims to coach inmates for further rehabilitation and imprisonment without intoxicants, helping to recognize intoxicant problems and motivating for change. Information on unit activities has been achieved from the documents made during the planning of the contract unit and later on, during its operation. Activities have been observed from a prison officer's point of view during years 2004 and 2005. I have been able to follow changes in the unit as a member of the work community during the year 2009.

The thesis is a qualitative study and the analyzed material has been collected using theme interviews of the personnel (6) and inmates (6). Classifications proceed from the analysis-based observation materials to theory-based materials. The objective of the thesis was to study how the inmates and henkilökunta experience their being at the Motivation unit. The purpose was to get an overall idea of the unit's operations, to promote awareness of it and to collect current knowledge for later use in department development.

From the results it can be concluded that intoxicant-free environment is rehabilitative by nature. The inmate's self-knowledge had improved and especially the awareness of the effects caused by intoxicants had increased. The rehabilitation process is best supported by such conversation groups where shared topics are then processed individually. In the groups, it is possible to learn to recognise intoxicant abuse, to activate thoughts and get positive experiences. Individual discussions enable deeper processing of one's own matters.

The experienced tension between rehabilitation and security create a daily reality. Prison officer's work is very much based on routines, and everybody works in his or her personal way. This affects the extent of how much the prison officer interacts with inmates or participates in the activities. Prison officers are present in the everyday life on inmates, and many of them are, without even acknowledging it, supporting rehabilitation process by observing, commenting mishaps, working as a role model, and providing the inmates with a safe environment where activities can take place.

It can be concluded that the unit has been established but its position is still challenging, and its future development must be planned in the long run together with separate personnel groups. It is time to consider the evaluation of the purpose and activities of the unit, and to strengthen its structure.

Keywords: prison, rehabilitation, drug rehabilitation, remand inmate

Sisällys

1	Johdanto.....	6
2	Vankeinhoitolaitos	7
	2.1 Organisaation tehtävät ja tavoitteet	7
	2.2 Julkinen hallinto ja tulosohjaus	9
	2.3 Vankirakenne	10
3	Kuntoutus.....	11
	3.1 Kuntouttava päihdetyö	13
	3.2 Ihminen ja ympäristö	16
4	Päihdetyö vankilassa	19
	4.1 Jännitteet työssä	22
	4.2 Motivointiosasto	25
	4.2.1 Osaston perustaminen.....	25
	4.2.2 Toiminta-ajatus ja valinta	26
	4.2.3 Toiminnot.....	27
5	Tutkimusongelma ja tavoitteet.....	28
6	Aineiston analyysi	29
	6.1 Aineiston kerääminen	29
	6.2 Aineiston käsittely	32
	6.3 Eettisyys ja luotettavuus.....	33
7	Tulosten esittely	34
	7.1 Ympäristö ja ulkoiset tekijät.....	34
	7.2 Valvonnan tuki	36
	7.3 Kuntoutuminen	39
	7.4 Motivaatio heikkenee	43
	7.5 Yhteenveto	45
8	Johtopäätökset ja kehitysehdotukset	46
	Lähteet	52
	Kuvat	55
	Liitteet.....	56

1 Johdanto

Tämä opinnäytetyö käsittelee Vantaan vankilan Motivointi-osastoa, joka on päihdeongelmallisille tutkintavangeille tarkoitettu non-stop periaatteella toimiva sopimusosasto. Kiinnostukseni osastoa kohtaan syntyi työskennellessäni siellä valvontatehtävissä 2004 - 2005. Koin tuolloin, että toiminnan raamit eivät olleet täysin selkeät ja toimintaidea ei välittynyt osaston toiminnassa. Vankeinhoidossa vuonna 2006 tapahtuneet mittavat muutokset sekä lainsäädännössä, että rakenteissa lisäsivät osaltaan mielenkiintoa. Viimeisintä vankeinhoitoa koskevaa muutosta vuoden 2010 alusta en käsittele työssäni, koska aineisto on kerätty ennen sitä. Motivointi-osasto on toiminut vuodesta 2002 välillä nimeään muuttaen, mutta perusajatus toiminnalle on pysynyt samana. Kuten nimikin kertoo, siellä annetaan informaatiota, motivoidaan kohti muutosta ja vankeutta sekä eteenpäin kuntoutuspolulla. Osaston kehitysvaiheista, olemassaolosta tai toiminnoista ei ole aiempaa yhteenvetoa, vaan dokumentointi on yksittäisinä kokouspöytäkirjoina, raportteina tai ohjeistuksina. Tutkielmassani keskityn nykytilanteeseen, joka on lähtökohta myös kehittämistä suunniteltaessa. Arjen työn keskellä ei useinkaan jää aikaa pysähtyä tarkastelemaan aiemmin tapahtunutta ja toivon työni tuovan siihen lisämateriaalia.

Tutkielma on kvalitatiivinen ja sen teoreettisen viitekehyksen muodostaa kuntoutusta yleisellä tasolla sekä päihdekuntoutusta käsittelevä kirjallisuus. Suljen työstäni pois vaikuttavuuden, koska osasto on luonteeltaan informatiivinen ja kuntoutuspolku on tutkintavankilassa aivan alkuvaihetta. En myöskään tee määrällistä arviointia ja jätän käsittelemättä kuntoutusprosessin, joka on keskeinen osa kuntoutusta. Perustelen poisjättöä sillä, että vangeille tehdään rangaistusajansuunnitelma vasta tuomion tultua lainvoimaiseksi, joten se ei ole hyödynnettävissä tutkintavankeusaikana. Siitä huolimatta myös tutkintavankeusaikana pyritään rakentamaan kuntoutusjatkumoa, joka voi olla siviilin suuntaan tai vankeudessa eteenpäin.

Päihdekuntoutukseen liittyvää kotimaista ja kansainvälistä tutkimustietoa on paljon sekä yleiseltä puolelta että vankilassakin tehtävästä. Lähinnä olen hakenut aiempia tutkimuksia nimenomaan vankeinhoidon päihdekuntoutukseen liittyen. Näistä useimmin esiin tulevat Tourusen ”Kohti kognitiivista yhteisöhoitoa” ja ”Epäilyksen polttopisteessä” sekä Koski-Jänneksen ”Huppu silmiltä”. Yksittäisistä projekteista Keravan vankilan Wop-projektia on tutkittu eri näkökulmista ammattikorkeakoulun opinnäytetöissä. Tällä hetkellä käynnissä oleva rikosseuraamusviraston tilaamassa ja Tampereen yliopiston toteuttamassa vankien terveyteen liittyvässä tutkimushankkeessa on tekeillä olevia väitöskirjatöitä, jotka käsittelevät mm. rikosseuraamusasiakkaiden päihteiden käyttöä, vankien mielenterveyden häiriöitä, naisvankien terveydentilaa sekä ADHD-piirteiden esiintymistä vangeilla.

Enimmäkseen tutkimukset kohdistuvat vankeusrangaistustaan suorittaviin. Vähemmän sen sijaan on tutkittu, miten päihdekuntoutusta toteutetaan tutkintavankeuden aikana, mikä on sen tarkoitus ja millaisia mahdollisuuksia se antaa siirryttäessä eteenpäin kuntoutuspolulla. Tätä aluetta lähdän tutkielmassani selvittämään. Tarkoituksena on lisätä koko työyhteisön ymmärrystä ja tietoisuutta osaston toimintaa kohtaan niin, että kaikilla olisi siitä yhtenäinen näkemys. Olettaisin sen myötä osastoon liittyvien epäluulojen vähenevän. Tutkielmassani etsin vastausta siihen, miten vangit ja henkilökunta kokevat olonsa Motivointi osastolla. Opinnäytetyöni tavoitteena on lisätä ammatillista oppimistani sekä syventää tietouttani päihdekuntoutuksesta vankilassa. Sisällöllisenä tavoitteena on saada aikaan keskustelua ja tuottaa ajantasaista tietoa osastosta. Työssäni toivon tulevan esille sekä henkilökunnan että vankien näkökulman osaston toiminnasta, miten he sen ymmärtävät ja kokevat.

2 Vankeinhoitolaitos

Vankeinhoitolaitos on julkishallinnon organisaatio, joka toimii Rikosseuraamusviraston alaisena. Toimintaa ohjaa Oikeusministeriön kriminaalipoliittinen osasto. Vankeinhoitoa koskevat viimeisimmät uudistukset tapahtuivat vuonna 2006, jolloin lokakuun alusta astui voimaan uusi tutkintavankeus- sekä vankeuslaki ja samalla myös rakenteita muutettiin luomalla aluevankilajärjestelmä. Tässä osiossa kuvaan tekijöitä, jotka ohjaavat ja määrittävät vankilassa toteutettavaa toimintaa. Keskeistä on laissa säädetyt tehtävät, byrokraattinen hallinto, tulohajauksen merkitys sekä vankirakenteen muutokset.

2.1 Organisaation tehtävät ja tavoitteet

Julkishallinnon organisaation perustehtävät kirjataan niitä koskeviin lakeihin. Laeissa määritellään kyseisen viranomaisen suorittama tehtävä ja sen myötä toiminta-ajatus. Lait ja niitä täydentävät säädökset määrittävät organisaation toteuttamat palvelut. Palvelujen sisällöissä ja toteutustavoissa tapahtuu muutoksia, joiden tarve syntyy useimmiten lakiuudistusten myötä. Lainsäätäjä ei kuitenkaan pysty arvioimaan kaikkia tarvittavia muutoksia ja niiden laajuutta käytännön tasolla. Sen vuoksi perustehtävän sisältöä on hyvä ajoittain tarkastella, jotta se vastaisi myös nykyhetken toiminnan sisältöä. (Lindroos & Lohivesi 2004, 140 - 143.)

Lindroosin ja Lohiveden(2004, 155) mukaan julkisen sektorin toiminnassa on hyvä muistaa seuraavat asiat:

- 1) Julkisen sektorin strategiatyöskentelyn tärkeimpänä kulmakivenä on organisaation oma perustehtävä. Strategian tarkoituksena on varmistaa perustehtävän onnistuminen.

- 2) Asiakkaita ei julkisella sektorilla voi itse valita, vaan perustehtävä määrittää, kenelle palveluja tarjotaan.
- 3) Resurssit ovat keskeisessä asemassa perustehtävän toteuttamisen onnistumisessa. Ne ovat usein myös rajoite perustehtävän mukaisen lisäarvon tuottamiselle, koska resurssit ei yleensä voi lisätä asiakaskysynnän kasvun suhteessa.
- 4) Tavoiteasetannan ja suorituskyvyn seurannan tulee olla konkreettista, koska toimintaa ohjataan tavoitteilla ja niiden seurannalla.

Vankeinhoitolaitoksen toimintaa ohjaavat lait ja määräykset. Tärkein tehtävä on vankien, henkilökunnan, muiden henkilöiden ja yhteiskunnan turvallisuuden varmistaminen, mikä takaa sellaiset työskentelyolosuhteet, että lähityö vangin kanssa on mahdollista (Rake-hankkeen loppuraportti). Toiminnan ytimenä on ”lainmukainen tutkintavankeuden toimeenpano ja rangaistusten täytäntöönpano siten, että lisätään vankeusrangaistuksia ja yhdyskuntaseuraamuksia suorittavien valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan, edistetään heidän elämänhallintaansa ja sijoittamistaan yhteiskuntaan sekä estetään rikosten tekeminen rangaistusaikana” (Rikosseuraamusviraston työjärjestys 2008). Rikollisuutta ylläpitävän syrjäytymiskehityksen katkaisemiseen pyritään vaikuttamaan suunnitelmallisella ja tavoitteellisella toiminnalla. Tavoitteeseen pääsyä tukevia toimia ovat mm. hallinto- ja täytäntöönpanotehtävät, kiinteistö- ja perushuolto sekä kehittämistoiminta. (Rake-hankkeen loppuraportti)

Perustehtävät löytyvät kirjattuina niin Rikosseuraamusviraston kuin Vankeinhoitolaitoksenkin työjärjestyksestä, johon on tarkemmin kuvattu vankeinhoidon tehtävät ja organisaatio. Aluevankilan johtaja puolestaan vahvistaa aluevankilan työjärjestyksen. (Valtioneuvoston asetus hallinnosta 2006, 84.) Työjärjestyksen hyväksyminen tapahtuu hierarkkisesti ja tehtävän kuvaaminen on aina yksityiskohtaisempaa, mitä lähemmäs käytännön tasoa edetään. Vankeinhoitolaitoksen työjärjestyksen (2009) mukaan Vankeinhoitolaitoksen tehtävänä on

1. Vankeusrangaistusten ja sakon muuntorangaistusten täytäntöönpano sekä
2. Tutkintavankeuden toimeenpanosta huolehtiminen

Tutkintavankeuteen kuuluvat oikeudenkäynteihin liittyvät vangitsemiset sekä säilöönotot (Rikosseuraamusvirasto). Vankeudesta tutkintavankeus poikkeaa sikäli, että se ei ole rangaistus vaan pakkokeino, jolla turvataan esitutkinta ja oikeudenkäynti sekä estetään rikollisen toiminnan jatkaminen (Tutkintavankeuslaki 2006; Rikosseuraamusvirasto). Vakavasta rikoksesta epäilty henkilö vangitaan käräjäoikeuden päätöksellä mm. silloin, kun poliisitutkinnan turvaamiseksi tai pakenemisen estämiseksi on tarpeen pitää henkilö kiinni yli neljä päivää (Rikosseuraamusvirasto). Tutkintavankeuslain (2006) 1 luvun 2 §:n mukaan tutkintavankeus päättyy sinä päivänä, kun ”käräjäoikeuden tuomio saa lainvoiman tai

hovioukeden tuomio annetaan tai julistetaan ja vankila on antanut siitä tiedon tutkintavangille”. Tutkintavanki voi myös tyytyä tuomioon, jolloin tuomio on täytäntöönpanokelpoinen ja vankistatus muuttuu vankeusvangiksi tai vaihtoehtoisesti käräjäoikeus voi päättää tutkintavangin päästämistä vapaaksi, vastaamaan sieltä käsin tai syytteiden raukeamisen vuoksi.

2.2 Julkinen hallinto ja tulohajaus

Hallinnon rakenteiden, prosessien sekä henkilöstöhallinnon muutos on kytköksissä yhtäältä talous- ja tuotantotilanteeseen, mutta toisaalta myös poliittiseen päätöksentekoon. Toiminnan tehokkuuden ja tuloksellisuuden mittaamista voidaan pitää hallituksen määrittämänä politiikkana, johon oleellisena osana kuuluvat lukuisat komitea- ja työryhmämietinnöt. Salminen (2002) pitää julkisen toiminnan ominaispiirteenä valtaa, mikä tarkoittaa usein pysyviä ja muodollisia rakenteita, jolloin valtasuhteille ominaista on tottelevaisuus, alisteiset suhteet sekä yksipuolinen käskytyks. Tiedonkulku on sidoksissa hierarkiaan ja valtasuhteisiin tapahtuen ylhäältä alaspäin. Hallinto liitetään yleensä vahvasti byrokraatiaan ja useimmiten siitä nousevat esille häiritteijät, joita byrokraattisesta hallintotavasta johtuu. Hallinto on yliorganisoinut, virallinen ja siinä korostuvat kontrolli- ja kurinpitäjärjestelmä. Salminen viittaa Argyriksen tekemään organisaation toiminnan jakoon kolmelle tasolle; tavoitteiden saavuttamiseen, sisäisen järjestyksen ylläpitämiseen ja ympäristöön sopeutumiseen. Näihin liittyen haitallisuus esiintyy niin, että järjestyksen ylläpitämisellä on taipumus viedä resursseja muulta toiminnalta. On ymmärrettävä sekin, että byrokraattiset hierarkiat edustavat jatkuvuutta ja pysyvyyttä eli niiden poistaminen pysyvästi on käytännössä mahdotonta (Salminen 2002, 18, 33 - 34, 53 - 60.)

Vankeinhoitoa koskevat samat julkiseen hallintoon kohdistuvat muutokset kuin muitakin valtion organisaatioita. Tällaisia muutoksia on ollut mm. tulohajaus, joka loi uudenlaisen tehokkuusvaatimuksen, jossa painotetaan tuottavuutta, taloudellisuutta, vaikuttavuutta, laatua ja asiakaslähtöisyyttä. Vankeinhoidon asiakkuudesta on ehkä eriäviä mielipiteitä, mutta toiminnassa tulisi huomioida sekä yhteiskunnan asettamat vaatimukset että vangin tarpeet osallistumisvelvollisuutta toteutettaessa. (Aamuvuori & Järvenpää 1996.)

Rikosseuraamusviraston työjärjestyksen (2008) mukaisesti viraston ohjaus- ja johtamisperiaatteena sovelletaan tulosjohtamista. Vankeinhoitolaitos käy vuosittaiset tulosneuvottelut Oikeusministeriön kriminaalipoliittisen osaston kanssa, jonka tehtäväalueena on strategioin ohjata yleistä kriminaalipoliittikkaa, rikosentorjuntaa ja rangaistusten täytäntöönpanoa (Rikosseuraamusvirasto 2008, 3:8 §).

Koko henkilöstön käyttäytymistä tulisi ohjata tulosajattelun suuntaiseksi. Toisaalta ohjauksen tulisi tapahtua yksilötasolta lähtien tavoite- ja tehtäväkeskeisesti. Oleellisinta on, että

jokaisella työntekijällä on selkeä kuva organisaation merkityksestä ja siellä tehtävästä työstä. Tulos määrittyy sen mukaan, tehdäänkö asiat oikein ja tehdäänkö oikeita asioita. Valtion hallinnossa tulosajattelua osittain kaventavat vastuusuhteet, jolloin ollaan virkavastuussa toiminnan toteuttamisesta toisaalta yhteiskunnalle ja toisaalta poliittisille päättäjille. Tulosjohtamisjärjestelmä vaatisi toimiakseen myös jokseenkin kattavan seurantajärjestelmän. (Salminen 2002, 132 - 139.) Vuosittain käytävät kehityskeskustelut henkilökunnan kanssa olisivat mahdollisuus tavoitelähtöiseen ohjaukseen. Tällöin vaaditaan sekä esimieheltä että työntekijältä niin työtehtäviin kuin organisaation tavoitteisiin tutustumista ja valmistautumista keskusteluun, jotta se on järkevä käydä. Yhteiskunnallista vaikuttavuutta tulosajatteluun perustuen ja vankeinhoitoon soveltaen voidaan arvioida esim. seuraavalla tavalla:

1. ovatko vangit saaneet oikeita ja tarpeellisia palveluita
2. onko tarjonta/määrä riittävä ja kuinka laadukasta se on

Rikosseuraamusviraston ja aluevankiloiden tulostavoiteasiakirjassa määritellään käytettävät ohjelmat, laatutavoitteet ja toteuttamiseen vaadittavat resurssit. Tämä edellyttää vankiloilta ohjaustyön suunnitelmaa, josta selviää ohjelmityön nykytilanne, kuvaus tavoitetilasta, vaadittavat resurssit sekä kehittämis- ja muutostarpeet (Rikosseuraamusalan ohjelmityön linjaukset 2008, 2.) Vantaan vankilan vankitoiminnoille on asetettu tulostavoitteeksi vaikuttavuuden kannalta kuntouttavien ja yhteiskuntaan sopeuttavien toimenpiteiden lisääminen kiinnittämällä erityistä huomiota uusimisriskiä vähentäviin toimintoihin, joita ovat mm. työtoiminta ja päihdetyö. Näiden osalta pyritään käyttöaste pitämään täysimääräisenä mm. lisäämällä tiedotusta toimintamahdollisuuksista, päivittämällä vankilan esitteet ja organisoimalla tulohaastatteluja. Lisäksi toiminnan tehostamiseksi tarkastellaan palveluihin ja virkailijoille ohjautuvuutta. Motivointi-osastolle asetettu tavoite on muokata toimintaperiaatetta jatkotyöskentelyyn motivoitumista tukevaksi tarkastelemalla ja muokkaamalla päiväjärjestystä toimintaterapian suuntaiseksi. Alkuvuodesta tehtyjen muutosten vaikutusta ja toiminnan suuntautuneisuutta arvioidaan toukokuussa 2009. (Toimintasuunnitelma 2009, 1-3.)

2.3 Vankirakenne

Vankirakenteessa, joko ennalta tai toteutuneen myötä, havaitut muutokset edellyttävät reagointia, joka heijastuu toimintaympäristöön. Väkivaltarikollisten määrän nousu on lisännyt myös pitkäaikaisvankien määrää. Päihdeongelmaisten vankien lisääntyminen, jengien tuomat ongelmat ja rikollisuuden kansainvälistyminen aiheuttavat omanlaisiaan muospaineita myös toimintatapoihin. (Aamuvuori & Järvenpää 1996.) 2000-luvun alkupuolella vankiluku alkoi

nousta. Se on johtanut yliasutukseen, mikä sekä lisää turvallisuusriskejä että vaikeuttaa muuta työskentelyä ja toimintojen järjestämistä vankilassa.

Yhteiskunnallisesta päihteidenkäytöstä kertoo Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen päihdetapauslaskennat vuodesta 1987 vuoteen 2003, jotka osoittavat huumeidenkäytön lisääntyneen 17 %:lla asiakkaissa. Alkoholi on käytettävistä päihteistä yleisin ja aineiden sekakäyttö on lisääntynyt (Rikollisuustilanne 2006, 177). Päihteiden käytöllä ja rikollisuudella on yleensä vahva yhteys toisiinsa ja myös yhä useampi vanki on päihdeongelmainen. Aikavälillä 1977 - 2006 rikosjakaumaa päärikoksen eli pisimpään rangaistukseen johtaneen rikoksen mukaan luokiteltuna osoittaa tapahtuneen merkittävää kasvua 1990-luvulla väkivalta- ja huumerikosten osuudessa (Rikollisuustilanne 2006, 351). Samainen tilasto osoittaa kuitenkin huumerikosten määrän asteittaisen vähenemisen 2000-luvulla ja toisaalta väkivaltarikosten nousun.

Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve -tutkimuksen alustavat tulokset antavat viitteitä siitä, että vankiloissa on sekä fyysisesti että psyykkisesti muuta väestöä heikkokuntoisempia ihmisiä. Tutkittavista (600 rangaistus-, sakko- ja elinkautisvankeja) noin puolella oli alkoholiriippuvuus ja 2/3:lla jokin muu päihteidenkäyttödiagnoosi. Lisäksi noin 2/3:lla diagnosoitiin jokin persoonallisuushäiriö. Ajantasainen tieto on tarpeen ottaen huomioon päihdeongelmien ja mielenterveyshäiriöiden vaikutuksen työturvallisuuteen ja työn kuormittavuuteen. (Rikosseuraamusviraston tiedote 2008.) Rikosseuraamusalan asiakkaiden ongelmia ja palvelutarpeita on selvittänyt erillinen työryhmä. Yleisimpiä ovat päihdeongelmat, mutta myös työttömyyttä esiintyy laajasti, mihin vaikuttaa ammatillisten valmiuksien puute. Syrjäytymistä edistää ja yhteiskuntaan kiinnittymistä heikentävät puutteet sosiaalisissa taidoissa, rikoksiin altistava asenne sekä ajattelu- ja käyttäytymismalli. (Rikosseuraamusviraston monisteita 2008, 25.) Tätä taustaa vasten voi hahmottaa vankeinhoidossa tehtyjä linjauksia ja päihdekuntoutuksen tarvetta vankiloissa.

3 Kuntoutus

Kuntoutuksessa puhutaan kuntoutujälähtöisestä tai resurssikeskeisestä mallista (liite 1), jossa painottuu asiakkaan aktiivisuus omaa elämäänsä koskevissa ratkaisuisissa. Vastakkaisena on kliinistä asiantuntijuutta painottava malli, jossa korostuu asiakkaan passiivisuus ja toimintojen kohteena oleminen. Kuntouttavassa toiminnassa ydinajatuksena on voimavaroja ja mahdollisuuksia etsivä lähestymistapa, joka rakentuu yksilön tavoitteiden ja motiivien pohjalta. Yhteistyö kuntoutujan kanssa perustuu tasa-arvoiseen vuorovaikutussuhteeseen, jossa molempien osapuolten on oltava valmiita jakamaan tietonsa uusien vaihtoehtojen käsittelyssä. Asiakastyössä on tällöin sitouduttava psykososiaalisen kuntoutuksen arvoihin, joissa luotetaan yksilön mahdollisuuteen kasvaa ja kehittyä. Kuntoutujälähtöinen

toimintatapa tukee asiakkaan valinta- ja päätösvaltaa lisäen samalla oman tilanteensa ja siihen vaikuttavien tekijöiden ymmärrystä. (Järvikoski & Härkäpää 1995, 80 - 82; 2004, 160 - 161.)

Kuntoutuksessa käytetty asiakaslähtöisyyden periaate edellyttää asiakkaan persoonan, elämäntilanteen ja ympäristön kokonaisvaltaista huomioonottamista. Tarkoituksena on, että asiakkaan omia toiveita ja näkemyksiä kuuntelemalla tunnistetaan ja pystytään hyödyntämään kuntoutujan omat voimavarat ja saavutettavissa olevat mahdollisuudet. Kuntoutuksellisella työotteella tuetaan asiakasta omien tai ympäristön voimavarojan löytämisessä, identiteetin rakentumisessa sekä uusien toiminta- ja ajattelumallien oppimisessa. (Kettunen ym. 2002, 9, 26, 30; Suominen & Tuominen 2007, 14.)

Kuntouttamisella pyritään luomaan ja lisäämään ihmisen toimintamahdollisuuksia edistämällä kuntoutujan elämänhallintaa, hyvinvointia ja toimintakykyä, jota tulisi tarkastella siinä ympäristössä, missä toiminta tapahtuu. Jokaisen kuntoutujan elämäntilanne on yksilöllinen, mikä tulisi huomioida tavoitteita muodostettaessa. (Kettunen ym. 2002, 19; Järvikoski & Härkäpää 2004, 95; Luukkala 2007, 117.) Palveluohjaus perustuu samoin yksilöllisten voimavarojen ja palvelun tarpeen määrittelyyn niin, että asiakas kykenee mahdollisimman itsenäiseen elämään. Toisinaan on tarpeen edetä viranomaisten asettamien ehtojen mukaisesti, jos asiakas on saatava ymmärtämään omat tarpeensa. (Suominen & Tuominen 2007, 7, 13).

Kuntoutuspalvelujen käyttäjästä on rinnakkaisia ilmauksia riippuen hänen tarvitsemastaan avun laadusta ja avun tarjoajasta. Yksiselitteisesti ei voida sanoa milloin kyseessä on potilas, asiakas tai kuntoutuja. Eikä vastaisuudessakaan yhtenäistä käytäntöä liene odotettavissa. Potilas nimikettä on käytetty enempi hoidollisten ja lääkinnällisten toimenpiteiden kohteena olevasta ihmisestä. Sitä vastoin asiakas voidaan rinnastaa kuluttajaan ja palveluiden käyttäjään. (Järvikoski & Härkäpää 2004, 152 - 153; Ahokas 2004, 214.) Asiakkuus ajattelu ei ole niin juurtunut vankeinhoitoon, että tuntuisi luontevalta käyttää sitä. Työssäni käytän joko vanki tai kuntoutuja nimikettä tarkoittaen molemmilla motiivointiosastolle valittua vankia. Teoriaosuudessa on sama ilmaus kuin lähteessäkin.

Elämään liittyvä oleellisesti omiin valintoihin sisältyvät riskit ja vastuu, jotka vaikuttavat ihmisenä kasvuun. Jos nämä tekijät poistetaan ihmisen elämästä, hän menettää samalla vapauden ja itsemääräämisoikeuden. Kuntoutumisen eteneminen vaatii ihmiseltä aktiivista toimintaa ja itseään koskevien valintojen sekä päätösten tekemistä, jolloin myös vahvistuu kokemus omasta selviytymiskyvystä ja voimavarat kehittyvät. (Kettunen ym. 2002, 41- 42.) Kuormittavassa tilanteessa ihminen arvioi tilanteen uhkaavuutta ja käytettävissään olevia keinoja selviytyäkseen siitä. Tulokseen vaikuttavat niin tilanteen ominaispiirteet kuin yksilön

omat resurssitkin. Resurssit muodostuvat henkilökohtaisista kyvyistä, taidoista ja psyykkisestä kestävyydestä sekä saatavilla olevasta sosiaalisesta tuesta. Kuntoutuksen aikana on hyvä selvittää ja pohtia omia toimintatapoja, jotta pääsisi oppimaan ja harjoittelemaan uusia selviytymiskeinoja ja onnistumisten kautta vahvistamaan käsitystä omasta kyvykkyydestään. (Järvikoski & Härkäpää 2004, 126 -128.)

Sosiaalisen tuen merkitys korostuu muutosta edellyttävässä elämäntilanteessa, kun ihminen arvioi tilanteen uhkaavuutta tai haastavuutta valitessaan sopivia selviytymiskeinoja. Sosiaalinen tuki ja verkostot voidaan käsittää sosiaalisina voimavaroina, joihin tukeutumalla lieventää kuormittavaa tilannetta tai selviytyy vaikeuksista. (Härkäpää & Järvikoski 1995, 144 - 145.)

3.1 Kuntouttava päihdetyö

Päihdetyötä tehdään yksilötasolta aina yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen kohdentuen erilaisin kokoonpanoin. Työmuotoja ovat mm. yksilö-, pari-, ryhmä-, yhteisöhoito- ja verkostotyö. Yksilötyö on näistä tavallisin pyrkien noudattamaan asiakaslähtöistä ja kokonaisvaltaista ajattelutapaa muutoksen edistämiseksi. Ryhmätyötä voidaan käyttää välineenä sekä ammatillisessa päihdetyössä, vertaistukitoiminnassa että työyhteisössä. Vahvuutena pidetään sitä, että ryhmän tulos on suurempi kuin sen jäsenten summa. Työskentelyn sisältöä ohjaa ryhmäläisten tarpeet ja ryhmä voi olla teemoitettu jonkun menetelmän pohjalta. Yhteiskuntoutuksessa hyödynnetään tietoisesti yhteisöä kuntoutustavoitteiden toteuttamiseen niin, että rakentavat ryhmäilmiöt tukevat uudenlaista käyttäytymistä. (Lappalainen-Lehto, Romu & Taskinen 2008, 193 - 196.)

Yhteisöllisessä hoidossa painottuu ryhmän antama tuki. Murto määrittää yhteisöhoidon käsittävän sekä fyysisen että sosiaalisen ympäristön, johon kuuluu keskeisesti terapian, kuntoutuksen ja kasvatuksen periaatteet. Kaiken yhteisössä tapahtuvan toiminnan tulisi palvella hoidollisia, kasvatuksellisia tai kuntoutuksellisia tavoitteita, joiden toteuttamiseen pyritään koko yhteisön tietoisella käyttäytymisellä. Yhteisön jäsenten kritiikki epäsosiaalista ja asiatonta käyttäytymistä kohtaan on Murron mielestä kasvattavaa ja muutosta tukevaa, koska todellisen ja pysyvän kuntoutumisen edellytyksenä on rikollisiin arvoihin ja normeihin perustuvan minäkuvan eli ”maskin” muuttaminen. Korrekti kielenkäyttö ja puhe tukevat irtautumista epäsosiaalisesta käyttäytymisestä ja vahvistavat identiteetin muutosta sekä uusia arvoja. Rikolliseen tai päihteitä käyttävään seuraan kuulumisen on usein hyväksynnän etsintää; ”olla joku syrjäytyneiden joukossa, kun ei ole mitään sen ulkopuolella” (Murto 1997, 13, 67, 218, 205). Vertaisten antama palaute on monesti tehokkaampaa ja uskottavampaa kuin esim. viranomaisten taholta tuleva.

Murron (1997, 240) mukaan hajanainen yhteisö ei kykene kasvattamaan tahi kuntouttamaan, minkä vuoksi yhteisökokoukset olisivat paikallaan yhteisymmärryksen rakentamiseksi.

Yhteisökokouksen tehtävänä on toimia:

1. perustana kommunikaatiolle
2. vaikuttamisen ja kontrollin välineenä
3. oppimistilanteena
4. oman uskon vahvistajana hoitoprosessissa (Murto 1997, 221.)

Eheyttävään toimintaan Murto (1999) pitää perusteena realiteettien osoittamisen, strukturoidun toiminnan ja järjestyksen sekä henkilöstön johdonmukaisuuden. Edellä mainitut perusteet luovat myös perusturvallisuutta, mille kuntouttavaa työtä rakentaa. (Murto 1999, 216 - 219.)

Päihdetyössä lähestymistapoja ja työskentelymenetelmiä on erilaisia. Mainittakoon näistä kognitiivinen-, psykodynaaminen- tai ratkaisukeskeinen lähestymistapa sekä verkostyö, akupunktio, vertaistuki ja oma-apu. Terapeuttisia menetelmiä voivat toteuttaa vain koulutuksen läpikäyneet henkilöt. Usein asiakkaan ongelmia käsitellään jonkin viitekehyksen pohjalta. (Lappalainen-Lehto ym. 2008, 199 - 224.) Kognitiivisessa työskentelyssä keskeistä on yhteistyö potilaan kanssa; ongelmakäyttäytymistä ylläpitäviin tekijöihin puuttuminen ja niiden nimeäminen sekä tavoitteellinen työskentely. Potilaan oma tulkinta ongelmastaan on yhteydessä hänen selviytymismahdollisuuksiinsa. Sen vuoksi omat uskomukset ja odotukset tulisikin muotoilla niin, että käyttö tulkitaan haitalliseksi toimintamalliksi, jolloin siitä voi oppia pois. (Holmberg 2003, 225.)

Kognitiivis-behavioraalisisessa terapiassa käytetyllä käsitteellistämällä tarkoitetaan arviota potilastapauksesta, joka huomioi yksilöllisen vaihtelun ja moninaisuuden. Potilaan kanssa yhteistyössä koostetaan ongelmia aiheuttaneet ja ylläpitävät tekijät sekä mietitään muutosehdotuksia. Ongelmat esitetään käyttäytymisenä tai toimintona sekä osoitetaan eri tekijöiden vaikutus ongelmiin. Kuvattaessa ongelmat käyttäytymiseen, ajatuksiin tai mielialaan liittyvin termein, on tavoitteet helpompi määritellä konkreettisesti. Selkeästi määritellyt tavoitteet puolestaan parantavat tuloksellisuuden seuranta ja niiden pohjalta voidaan suunnitella miten ja mitä keinoja käyttäen toivottu muutos olisi mahdollista. (Karila, Holmberg & Laaksonen 2003, 37, 41.)

Kognitiivista lähestymistapaa toteutetaan käytännössä mini-interventiossa, motivoivassa haastattelussa ja ryhmissä tai kursseilla. Kognitiivisen ihmiskäsityksen mukaan ihminen on tavoitteellinen olento, jonka kärsimykset johtuvat saavuttamattomista tavoitteista, joiden esteenä on osaamattomuus, epärealistisuus tai virheellinen tulkinta tilanteesta. (Lappalainen-

Lehto ym. 2008, 199.) Kognitiolla tarkoitetaan ihmisen mielessä tapahtuvaa havaitsemista, ajattelua ja muistamista. Kognitiivisissa ohjelmissa huomio kohdistetaan ihmisen ajatteluun tavoitteena korjata siinä esiintyviä yksipuoluisuuksia tai virheitä. Toiminnallisella muutoksella voidaan myös vaikuttaa ongelmaan tutkimalla toimintatapaa ja harjoitella sekä opetella tilalle uusia. (Koski-Jännes 1995, 59; Lappalainen-Lehto ym. 2008, 199 - 200.)

Järvikoski ja Härkäpää (2004) viittaavat Banduran sosiaalis-kognitiiviseen oppimisteoriaan, jossa oppiminen tapahtuu aina yksilön, hänen toimintansa ja ympäristön vuorovaikutuksessa, jossa keskeisimpänä toimintaan vaikuttavana tekijänä on yksilön usko omaan pystyvyyteensä (Järvikoski & Härkäpää 2004, 124). Kauppilan (2005) mukaan ihmisten psykologiset ongelmat kuten masennus, ahdistus, alkoholismi ja skitsofrenia tekevät sosiaalisten taitojen omaksumisen vaikeammaksi, koska niiden johdosta sosiaaliset suhteet kärsivät. Tämän lisäksi sosiaalisten taitojen puute voi johtua puutteellisesta opetuksesta tai riittävän hyvän mallin puutteesta. Sosiaalisten taitojen omaksumisen kannalta olisikin tärkeää, että niitä pääsee harjoittelemaan erilaisissa tilanteissa ja elämän olosuhteissa. (Kauppila 2005, 129, 147.)

Kuntouttavassa päihdetyössä käytetään erilaisia interventioita, kuten

1. infotilaisuuksia päihteiden haitoista
2. päihdeneuvontaa esim. käytön vähentämiseksi ja
3. motivoivaa haastattelua (Havio, Inkinen & Partanen 2008, 228.)

Mini-interventio voi lyhyimmillään olla yksi ainut kontakti tai laajimmillaan pidempi hoitojakso esim. koulutetun päihdesairaanhoidajan toteuttamana. Keskeistä siinä on motivoivan haastattelun käyttö sekä potilaskeskeinen lähestymistapa. (Havio ym. 2008, 120.) Motivaatio on muuttuva olotila, joka syntyy henkilöiden välisessä vuorovaikutuksessa. Sitä voidaan herättää, vahvistaa, rakentaa tai tuhota. Motivoinnilla pyritään ohjaamaan muutokseen vastakkainasettelua välttämällä selvittäen asiakkaan omia tavoitteita, arvoja ja muutoksen merkitystä. Yksilön sisäiset tekijät luovat perustan muutokselle ja ulkoiset tekijät asettavat ehtoja. (Lappalainen-Lehto ym. 2008, 201; Miller 2008, 19.) Asiakasta autetaan ja rohkaistaan tunnistamaan ongelmakäyttäytymistä ja siitä aiheutuvia seurauksia sekä omia kykyjä ja voimavaroja. Motivoinnissa lähestymistavassa korostuu asiakkaan henkilökohtainen vastuu muutoksesta ja valinnan vapaus. (Miller 2008, 21 - 23.)

Toiminnalliset ja luovat menetelmät kuten kuvallinen ilmaisu, valokuvaus, musiikki, kirjallisuus, liikunta sekä draamalliset menetelmät auttavat asiakasta sanoittamaan ja käsitteellistämään omia ajatuksia, tunteita ja mielikuvia. Menetelmissä luotetaan ihmisen kykyyn oppia ja niillä pyritään aikaansaamaan vastavuoroisuutta sekä helpottamaan vuorovaikutusta. (Salo-Chydenius 2006.) Toiminnallisen ryhmän tavoitteena tulisi olla jokin kohderyhmän tarpeista nouseva toiminta, kuten arjen sujumiseen liittyvät taidot,

päihdekeskeisen ajankäytön muuttaminen, vaikeiden tunteiden käsittely tai sosiaaliset taidot. Pitkään jatkunut päihteidenkäyttö turruttaa sekä mielen että kehon. Päihdeongelmaisilla kosketus omaan kehoon on usein häiriintynyt ja heiltä on kateissa kyky mielihyvän saavuttamiseen tai rentoutumiseen ilman päihteiden apua. Kuntouttavassa toiminnassa on perusteltua aistien monipuolinen käyttö, jota mm. kuvataide ja musiikki tukevat. Liikunta puolestaan suo mahdollisuuden saavuttaa positiivisia onnistumisen kokemuksia, mikä vahvistaa heikkoa itsetuntoa. Samalla voi oppia liikunnan perusasioita huomioimalla omaan fyysiseen kuntoon liittyviä realiteetteja. Liikunnassa yhdistyy myös ravintotietous ja sen merkitys terveydelle. (Ahokas 2004, 238.)

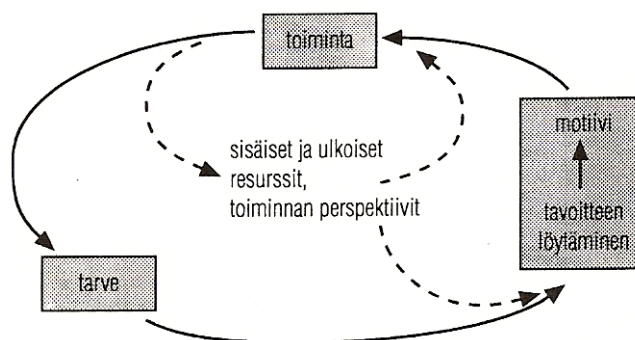
3.2 Ihminen ja ympäristö

Sosiaalinen identiteetti muotoutuu peilaamalla itseään toisiin ja sitä kautta saadun palautteen perusteella. Ryhmästä omaksutut normit ja ihanteet sekä asenteet toimivat itsetunnon tukena ja vahvistajana. Yksilön kuulumista johonkin ryhmään ja luokittumista sen kautta sekä identiteetin kehittymistä voidaan pitää vuorovaikutuksen perustana. (Murto 1997, 205.) Ihminen on elämässään luontaisesti vuorovaikutuksessa sekä fyysisen että psykososiaalisen ympäristönsä kanssa. Fyysinen ympäristö käsittää luonnon elementit sekä ihmisten rakentaman ympäristön, kun taas psykososiaalinen ympäristö rakentuu ympärillä olevista ihmisistä. Toimiva vuorovaikutussuhde edellyttää kykyä vastaanottaa, lähettää ja tulkita viestejä ja merkityksiä. Vuorovaikutuksen kautta sisäistetty merkitysmaailma luo pohjaa ihmisen minäkäsitykselle eli identiteetille, jota hän ylläpitää sopeutumalla ja oppimalla mukautuakseen ympäristössään tapahtuviin muutoksiin. Muutokset voivat joko vahvistaa tai heikentää ihmisen toimintakykyä, mihin vaikuttaa yksilön fyysiset ja psykososiaaliset ominaisuudet ja edellytykset. (Kettunen ym. 2002, 14 -18.)

Ympäristön ja eri tilanteiden hallitsemiseksi tarvittava kokonaisvaltaisempi ja tietoisempi kuva omista vahvuuksista ja heikkouksista kehittyy iän myötä. Miten vaillinaiseksi tai yksipuoliseksi se jää, riippuu yksilön perusturvallisuuden tunteen kokemisesta ja negatiivisista muistikuvista, jotka vaikuttavat itsetunnon vahvuuteen. Itsetuntoa vahvistava toiminta perustuu yksilön todellisiin tarpeisiin, tunteisiin ja ajatuksiin, minkä vuoksi on kohdistettava yksilön huomio itseensä. Hyppy tuntemattomaan tuottaa sekä ahdistusta että epävarmuutta. (Kaipio & Murto 1996, 21.) Murto pitää itsetuntoa tunnepohjaisena kokemuksena omasta itsestään ja arvostaan ihmisenä. Myönteinen minäkäsitys ja hyvä itsetunto luovat perustan aktiiviseen ja vastuuntuntoiseen toimintaan. Huumeiden käytöllä usein vahvistetaan heikkoa itsetuntoa ja paetaan todellisuutta, minkä seurauksena syntyy riippuvuus ja syrjäytymisen kierre. Kierteen katkaisemiseen tarvittava oman vastuun kehittyminen ei tapahdu ilman itsetuntemusta. (Murto 1997, 66, 210 - 215.)

WHO:n (2001) mallin mukaan toimintakyky jäsentyy kolmeen ulottuvuuteen; keho, yksilöllisen toiminnan ja yhteiskunnallis-kulttuuriseen. Keho, mieli ja ympäristö ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään ja riippuvaisia toisistaan siten, että muutos yhdellä osa-alueella vaikuttaa myös muihin. Toimintaan aktivoitumista ohjaavat yksilölliset tarpeet, voimavarat ja motiivit. Ihmisen on koettava toiminta itselleen merkitykselliseksi, jaksakseen ponnistella kohti tavoitteita. Kuntoutumisen kannalta asiakas on aktiivinen toimija oikeuksineen ja velvollisuuksineen, eikä kuntoutustoiminnan kohde. (Kettunen ym. 2002, 20 - 21.)

Härkäpää ja Järvikoski (1995, 175) pitävät päämäärään tähtäävää tietoista toimintaa mahdollisena vasta konkreettisen tavoitteen asettamisen jälkeen. He ovat kuvanneet tarpeen, tavoitteen ja toiminnan välistä vuorovaikutusta seuraavalla kaaviolla:

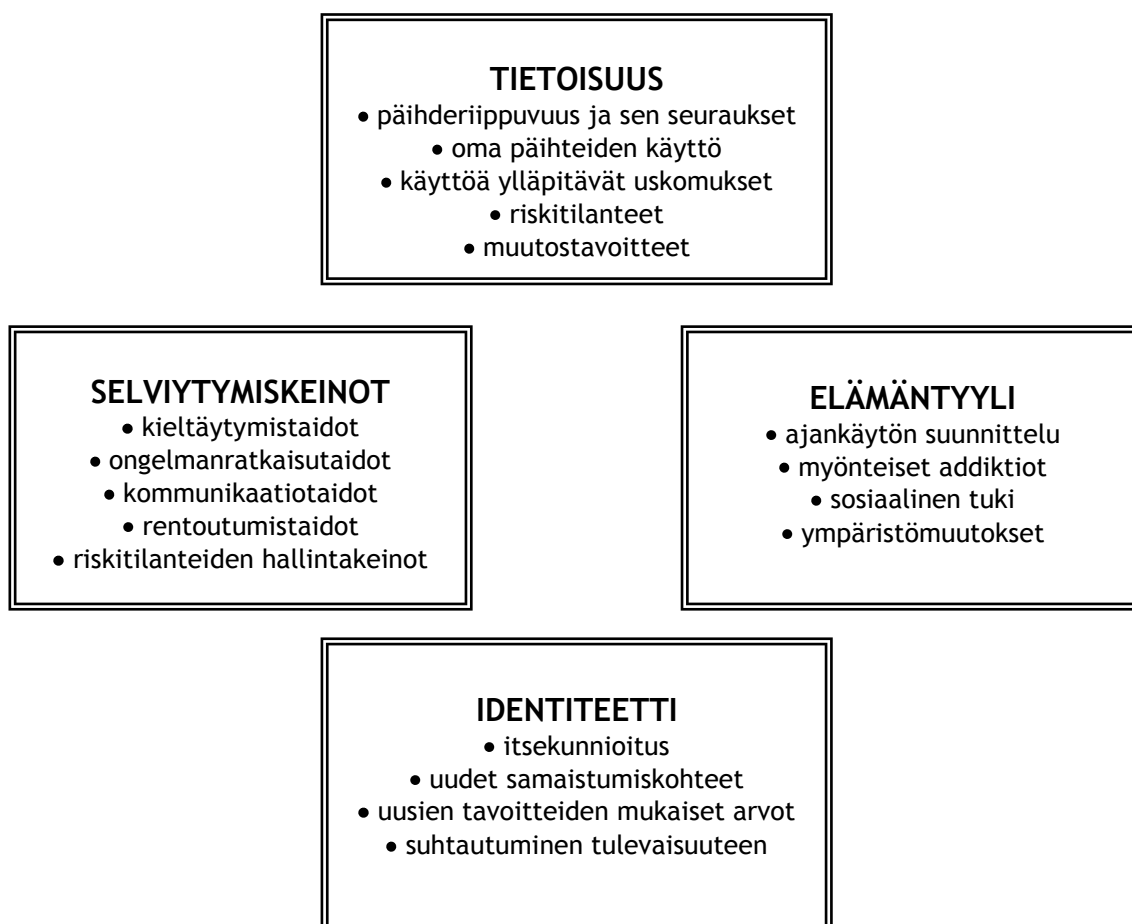
Kuva 1: Tarpeen, tavoitteen ja toiminnan vuorovaikutus (Härkäpää & Järvikoski 1995, 175)

Tarpeen muuttuminen toiminnaksi vaatii sellaisia olosuhteita, että konkreettisten tavoitteiden asettaminen on mahdollista. Toiminta luo lisää tarpeita, kun uudet tilanteet antavat virikkeitä ja mahdollisuuksia. Realistiset mahdollisuudet käsittävät sekä yksilön sisäiset että yhteisön tai yhteiskunnan tarjoamat resurssit. Yksi työntekijän keskeisimpiä tehtäviä onkin etsiä kuntoutujan kanssa näkökulmia, jotka loisivat motiivin toimintaan. Kuntoutumista ohjaa yleensä kauaksi tulevaisuuteen määritetty kokonaistavoite, joka antaa suunnan toiminnalle. Lähitavoitteiden tulisi olla riittävän pieniä, lähellä ja realistisia, jotta kuntoutujalle muodostuu edistymisestään myönteinen kokemus ja mahdollisuus kannustavaan palautteeseen, mikä innostaa eteenpäin. Ihmisen uskoessa kykyynsä saavuttaa toiminnallaan itselleen arvokkaita tuloksia hän on alttiimpi käyttämään omia voimavarojaan ja motivaatio uusiin yrityksiin lisääntyy. (Järvikoski & Härkäpää 2004, 122 -123; Härkäpää & Järvikoski 1995, 175, 182 - 183; Kettunen ym. 2002, 48.)

Kuntoutuksen ensimmäisenä tavoitteena tulisi tukea yksilön tutustumista aidosti itseensä; omien tarpeiden, ajatusten ja tunteiden tunnistamiseen sekä tiedostamiseen. Itsetuntoa

vahvistava toiminta vaatii yksilöltä rajojen ylittämistä, jota yhteisön luoma turvallisuus sekä aitouden ja rehellisyyden vaatimus tukevat. (Murto 1999, 216 - 219.) Holmberg (2003) tähdentää alkuvaiheessa myös tietoisuuden lisäämistä omasta päihteidenkäytöstä ja sitä ylläpitävistä tekijöistä, mitä hän pitää oleellisempina kuin vaihtoehtoisten selviytymistaitojen harjoittelua, joiden aika on kuntoutuksen loppupuolella. Käytettävän tekniikan on tuettava myös muutosprosessin vaihetta tai muutoin on vaarana jumittua paikalleen. Kuntoutuminen ei silloin etene ja toisaalta retkahtamisen riski kasvaa, kun tuki ei ole kohdennettu oikeisiin tarpeisiin. Riippuvuuden ylläpitoon liittyy usein mielihalut laukaisevia vihjeitä. Näiden erittely on kuitenkin laitoshoidossa hankalampaa, koska potilaat muistavat ne paremmin silloin, kun toimivat luonnollisessa ympäristössään. Tämä korostuu esim. retkahdustilanteiden käsittelyssä ja vaikuttaa uusien toimintamallien oppimiseen. (Holmberg 2003, 226 - 229.)

Koski-Jännes (1995, 13) on kuvannut niitä peruselementtejä, joihin tulisi kiinnittää huomiota irrottauduttaessa päihderiippuvuudesta ja eri muutosprosessin vaiheissa.

Kuva 2: Peruselementit irrottauduttaessa päihderiippuvuudesta (Koski-Jännes 1995, 13)

4 Päihdetyö vankilassa

Yhteiskunnassa 1990-luvulla merkittävästi lisääntynyt huumerikollisuus heijastui vankilaan aiheuttaen turvallisuus- ja järjestysongelmia, kun vangeissa oli sekä välittäjiä että käyttäjiä. Tämän seurauksena päihdevalvontaan ja -kuntoutukseen liittyvän työn tarve kasvoi, jotta löytyisi keinoja puuttua ongelmiin. Syntyneisiin ongelmiin reagoitiin käynnistämällä kognitiiviseen ja kognitiivis-behavioraaliseen teoriaan perustuvia kuntouttavia ohjelmia, joiden tarkoituksena oli estää niin päihderiippuvaisten kuin muidenkin vankien sortuminen uudestaan rikoksiin (Uusintarikollisuuteen vaikuttavat 2005). Vankien päihdehuoltoprojektin loppuraportissa (1997, 94) Mutalahti on suosittanut huomioimaan erityisryhmät kuten tutkintavangit, nuoret, ulkomaalaiset, naiset sekä vangit, joilta puuttuu halu ja/tai edellytykset kuntoutumiseen ja vastaamaan niiden tarpeeseen. Useimpia näistä haastavista ryhmistä tulisi tutkielmani kohdevankilassa kuntouttaa.

Vankeinhoidon tehtävät ja tavoitteet jäsentävät vankilassa tehtävää päihdetyötä siten, että

1. Rangaistusten täytäntöönpano tapahtuu niin, *”ettei vankiloissa esiinny, käytetä tai valmisteta päihteitä”*.
2. *”Päihdeettömällä ja turvallisella toimintaympäristöllä sekä vangin valmiuksia kehittämällä tuetaan vankeja rikoksettomaan ja päihdeettömään elämäntapaan sekä ehkäistään päihteiden käytöstä aiheutuvia haittoja.”*

Edellä ilmaistut päämäärät koskevat myös tutkintavankeja. (Vankeinhoitolaitoksen Päihdestrategia I, 1999, 13) Tutkintavankeusaika on muutoinkin haasteellinen, koska tutkintavangeilla ei ole osallistumisvelvollisuutta toimintaan, mutta siihen on halukkaille tarjottava mahdollisuus. Tutkintavangin osallistuminen perustuu siis vapaaehtoisuuteen ja oma-aloitteisuuteen. (TVL 4:1-3§).

Päihdestrategia ja päihdetyön toimintaohjeet linjaavat vankiloissa toteutettavaa päihdetyötä, jonka toimintaperiaatteet ovat arvosidonnaisia, ennakoitavia sekä ammatillisia.

Vankeinhoitolaitoksen toiminta perustuu ihmisarvon kunnioittamiseen, oikeudenmukaisuuteen sekä käsitykseen yksilön mahdollisuudesta muuttua ja kasvaa. Vankeinhoitolaitoksen työn tavoitteiden, arvojen ja periaatteiden (liite 2) lisäksi päihdetyö pohjautuu vangin tuntemukseen sekä vuorovaikutukseen vangin kanssa. Päihdetyön päämääränä on vangin vankila-ajan päihdeettömyys, hyvä terveys sekä sosiaalisten, psyykkisten ja toiminnallisten voimavarojen kasvu. Päihdetyö vankilassa jakaantuu päihdehoitoon, päihdekuntoutukseen sekä päihdevalvontaan. Päihdetyö on koko henkilökunnan asia: valvonnan, hoidon ja kuntoutuksen kokonaisuus, joka ketjutetaan vapauteen. Jossain määrin jokaisen vankilan on kyettävä tarjoamaan päihdetyön peruspalveluiksi määritellyt toimet, kuten tarpeen arviointi, informointi, motivointi ja kuntoutustarpeeseen vastaaminen. (Rikosseuraamusvirasto.)

Päihdestrategiassa (2005 - 2006) on haluttu korostaa ammatillisuutta päihdetyössä, onpa kyseessä terveydenhuolto, valvonta tai päihdekuntoutus. Päihdetyön omaksumiseen osaksi omaa työtä vaikuttavat niin yleiset kuin työntekijöiden omat asenteet, sekä perustutkinnolla omaksutut käsitykset (Havio 2008, 121). Päihdevalvonnan oppaassa (2008) päihdetyö käsitetään osaksi perustyötä, johon osallistuu koko henkilöstö joko tekijänä tai tukijana riippuen työnjaosta ja koulutuksesta. Valvonnalla estetään päihderikollisuus vankila-aikana ja tuetaan päihdeettömyyttä mm. päihdetestein. Edellytykset valvonnalle luodaan rakenteellisilla tila- ja toimintajärjestelyillä, jotta havainnointi on esteetöntä ja tarkastuksia helpompi toteuttaa. Apuna käytetään teknistä välineistöä ja huumekoiraa, mutta vankituntemus mahdollistaa varhaisen puuttumisen ongelmiin ja lisää osaltaan turvallisuutta. Terveydenhuolto toteuttaa päihdehoitoa, mikä alkaa tulotilanteessa tehtävällä päihdearviolla ja tarvittaessa katkaisuhoidolla. Terveydenhuollon yhteydessä annetaan tietoa päihdeiden vaikutuksista, terveysriskeistä ja tarjolla olevista hoito-ohjelmista sekä huolehditaan päihdesairauksien ja päihdepsykiatrisesta hoidosta. (Rikosseuraamusalan käsikirjoja 2008, 5-6.)

Vankirakenteen muutoksen seurauksena uudistettiin RTL:a (Rangaistuksen täytäntöönpanolaki) 1.5.1995 niin, että vangin työvelvollisuus laajennettiin osallistumisvelvollisuudeksi koskien työtä, koulutusta tai muuta vankilan järjestämää ja hyväksymää toimintaa. Samanaikaisesti lisääntyi myös tieto mahdollisuudesta vaikuttaa vankiin niin, että selviytymiskyky vapauduttaessa olisi parempi tai ei ainakaan heikompi kuin vankilaan tullessa. Osallistumisvelvollisuuden toteuttamisen edellytyksenä pidettiin vangin elämäntilanteen ja taustan selvittämistä sekä riittävän monipuolisten toimintamahdollisuuksien luomista vankilaan. Työtapa tulisi kehittää sektoroituneesta ajattelusta vangin kokonaistilanteen hahmottavaksi ja toisaalta yksilöllisyyden huomioivaan suuntaan. (Aamuvuori & Järvenpää 1996).

Työryhmän mietintö (2008) rikosseuraamusalan asiakaskunnasta ottaa kantaa työprosesseihin, kuntouttamiseen ja palvelutarpeeseen. Tutkintavankien osalta leimallisena pidetään kriisiluonteista apua akuutteihin asioihin. Vaiheeseen ei liity suunnitelmallista työskentelyä vankien elämäntilanteen tai problematiikan kartoittamiseksi. Pidempään koulutukseen tai ohjelmiin osallistumista ei aloiteta, koska sen tulisi olla suunnitelmallista. Yht'äkkäinen vapautuminen oikeuskäsittelystä johtaa siihen, ettei vapautumisia erityisemmin valmistella. Tutkintavankeus on vankeusprosessin tulovaihetta. Vuosittain tutkintavankeja on n. 1900, joista puolet pääsee vapaaksi. Heidät on todettu syyttömiksi tai sitten he odottavat siviilissä jatkokäsittelyä. Pitkä tutkintavankeusaika johtuen esim. hovioikeuden käsittelyn odottamisesta voi aiheuttaa sen, ettei vankia kutsuta sijoittajaysikköön ja hän jää tavoitteellisen, uusintarikollisuutta ehkäisevän toiminnan ulkopuolelle. (Rikosseuraamusviraston monisteita 2008, 25, 28 - 29.)

Tuomion alkuvaiheessa toiminnot voivat olla enempi yksilön tarpeista lähteviä ja laitoksen sisällä toteutettavia, oman henkilöstön ammattitaitoa monipuolisesti hyödyntävää ja lisäkouluttamista. Tutkintavankilan luonteesta johtuen ulkopuolella tapahtuvien kurssien järjestäminen ei edes ole mahdollista tahi tarpeen. Erityisammattitaitoa toki tarvittaessa kannattaa tilata ja hyödyntää eli yhteistyöverkosto muiden viranomaisten ja ulkopuolisten tahojen kanssa on oltava olemassa. Perusteena myös se, että tutkintavanki voi saada vapauttavan päätöksen ja lähtee suoraan siviiliin. Tällöin tulisi olla paikka mihin mennä tai henkilö tiedossa, johon ottaa yhteyttä ja myös välittää tieto yhteyshenkilölle, että kyseinen vanki on vapautunut.

Kuntoutusmahdollisuudet ovat erilaiset vankiloittain. Päihdekuntoutus käsittää tarpeen arvioinnin, neuvontaa ja motivointia, yksilötyötä, päihdekuntoutusohjelmia, vapautumiseen valmentautumista ja verkostotyötä. Kuntoutumiseen tulisi kytkeä myös päihteetöntä elämäntapaa tukevia elementtejä, jotka vahvistavat kykyä selviytyä yhteiskunnassa. Vankilaikaa ei tulisi tarkastella irrallisena osana koko prosessista, koska jatkumo vapaudessa vaikuttaa kuntoutuksen tuloksellisuuteen. Sen vuoksi tulee säilyttää yhteydet ulospäin ja rakentaa tukiverkosta jo vankila-aikana. (Rikosseuraamusalan käsikirjoja 2008, 6-7.) Myös Luukkala (2007, 89) pitää tärkeänä verkostoitumista laitoksen ulkopuolelle ja yhteistyötä sekä vuorovaikutusta siviilitahojen kanssa.

Päihdekuntoutusta tukeva osastointi mahdollistaa, että osa ohjelmatoiminnoissa mukana olevista vangeista asuu sopimusosastolla, jossa he sitoutuvat päihteettömyyteen. Motivointiosasto on päihteettömän ympäristön tarjoava sopimusosasto, jolla on lisäksi mahdollisuus säännöllisiin yksilökeskusteluihin ja/tai ohjattuun ryhmätoimintaan. Osallistuminen eri toimintoihin tulisi järjestää niin, että niistä muodostuu integroitu päiväjärjestys tai jatkumo päihdetyön kanssa (Uusintarikollisuuteen vaikuttavat 2008; päihdevalvonnan opas, 7).

Tutkimustulokset ovat osoittaneet tehokkaimmiksi kognitiivis-behavioraaliset kuntoutusohjelmat, joissa vastaanottavuuden periaate edellyttää huomion kiinnittämistä asiakkaan persoonallisuuteen ja kognitiivisiin piirteisiin (Bonta 2003, 61). Kognitiivis-behavioraalisen teorian perustana on sosiaalisen oppimisen teoria, jonka mukaan rikollisesta käyttäytymisestä on mahdollista oppia pois. Työskentelyssä ajattelu, tunteet, toiminta ja ympäristö ovat keskenään vuorovaikutuksessa ja käyttäytyminen ohjautuu ajatteluun vaikuttamisen kautta. (Rikosseuraamusalan ohjelmityön linjaukset 2008, 5.) Erillisillä motivointiohjelmilla pyritään lisäämään tai ylläpitämään muutosmotivaatiota keskittyen päihdeongelmiin sekä puutteisiin sosiaalisessa toimintakyvyssä. ja asiakkaan elämäntilanteen ja rikollisen käyttäytymisen jatkotyöskentelyyn ryhtymistä. Motivointiohjelmiin valittavien

vankien uusimisriskillä ei ole niin suurta merkitystä, koska ne ovat lyhytkestoisia. (Ohjelmatyön linjaukset, 7.)

Työryhmän mietintö (2008) rikosseuraamusalan asiakaskunnasta ottaa kantaa työprosesseihin, kuntouttamiseen ja palvelun tarpeeseen. Tutkintavankien kohdalla leimallisena pidetään kriisiluonteista apua akuutteihin asioihin. Vaiheeseen ei liity suunnitelmallista työskentelyä vankien elämäntilanteen tai problematiikan kartoittamiseksi. Pidempään koulutukseen ja ohjelmiin osallistumista ei aloiteta, koska sen tulisi olla suunniteltua. Yhtäkkinen vapautuminen oikeuskäsittelystä johtaa siihen, ettei vapautumisia erityisemmin valmistella. Toimintatarjonta ei aina vastaa tarpeisiin ja sen vuoksi myös uudenlaisten keinojen käyttöä tulee miettiä. Kognitiivisia valmiuksia voidaan esim. opettaa muussakin toiminnassa kuin ohjelmien yhteydessä tai yksilötyössä. (Rikosseuraamusviraston monisteita 2008, 25, 32.)

4.1 Jännitteet työssä

Ammatin ymmärtäminen edellyttää myös sen historian tuntemusta, koska tämän päivän toiminta ja ammatilliset valmiudet ovat osittain historian muokkaamia. Vuosikymmeniä on käyty keskustelua vankeinhoidon tehtävästä samalla painottaen joko vartija tai hoitaja näkökulmaa. Nimikemuutos on elänyt jo 1900-luvun alkuvuosikymmeniltä. Samoin aaltoilu kurinpidollisen ja humanistisen painotuksen välillä on ollut vaihtelevaa. Kulloinkin vallitsevat yhteiskunnalliset olot ovat osaltaan vaikuttaneet vallalla olevaan näkemykseen. (Numminen 2004, 41, 60.)

Pajuoja (1997, 103) tuo esille vankeinhoidon dilemman, mikä tarkoittaa ristiriitaa kahden toteutettavan toimintatavan välillä. Vankeinhoidossa ristiriitaa aiheuttaa turvallisuuden ja kuntoutuksen välillä tasapainoilu. Laineen (1994) mukaan vankilan kuntouttavaa vaikutusta on pidetty tehottomana. Osaltaan vaikuttaa se, että järjestelmän edut menevät kuntoutustavoitteen edelle. Uskottavuus määrittyy pitkälle julkisuudessa esitettyjen, usein negatiivisten, asioiden kuten karkaamisten tai päihteiden käytön kautta, jolloin korostuu enemmän valvonnan kuin kuntouttavan työn merkitys. On olemassa ns. häivyttämistekniikoita, joilla uudet ideat ja aloitteet mitätöidään. Voidaan vedota sääntöihin tai muuten pitää toimintaa soveltumattomana omaan laitokseen, idea jää paperille tai uudet toimintatavat sulautetaan niin, ettei niistä ole uhkaa vanhoille rakenteille. (Laine 1994, 24 - 25.)

Mutalahti (1999, 18) pitää kontrollia laitosten turvallisuuden kannalta välttämättömänä, mutta äärimmillen vietyinä se voi kääntyä itseään vastaan kiristäen ilmapiiriä ja lisäten siten häiriöitä. On ymmärrettävä, että kontrolli, hoito ja kuntoutus tähtäävät samaan päämäärään eri keinoin. Toimiva valvonta mahdollistaa myös toimivan kuntoutustyön. Luukkala (2007)

korostaa sitä, että tehdään samanarvoista työtä, kuitenkin ammatillinen etäisyys säilyttäen. Etäisyys luonnollisesti vaihtelee työtehtävästä riippuen, mutta se on kaikkien, myös vangin, etu ja edesauttaa työssä jaksamista. Vangin roolin kunnioittaminen ja ammatillinen suhtautuminen eri tilanteissa auttaa purkamaan auktoriteetti- ja yhteiskuntakielteistä asennetta ja vastustusta. (Luukkala 2007, 90 - 115.)

Useimmissa tutkimuksissa (mm. Peräkylä, Numminen, Silvola ja Uhinki), joita on tehty vartijoiden ammattikuvaan liittyen, tuodaan esille vartijoiden tehtäviin kuuluvana myös uusintarikollisuuden vähentäminen ja yhteiskuntakelpoiseksi tekeminen. Toisaalta työn ydin muodostuu turvallisuudesta ja järjestyksestä vastaamisesta sekä päivittäisten rutiinien hoidosta. Tulokset ovat olleet hyvin samansuuntaisia; kuntouttavaan toimintaan suhtaudutaan hyväksyvästi, mutta oma osallisuus painottuu valvontatehtäviin, johtuen usein rakenteellisista tai organisointiongelmista. Riittävät resurssit määrällisesti (henkilökunta) tahi laadullisesti (koulutus) eivät tue asetettuja vaatimuksia. Vartijoilta odotetaan esimerkillistä, virkamiesmäistä käytöstä ja toisaalta mallina olemista vuorovaikutustilanteissa. Päivän aikana tilanteet ovat enimmäkseen käytännön asioiden hoitamista ja neuvontaa.

Resurssien lisäys vain päihdetyöhön aiheuttaa epätasapainoa vankeinhoidon muiden tehtävien toteuttamisessa. Epätasapaino korostuu vankiluvun kasvun ja ylläpidon myötä, mikä lisää jännitteitä. (Rikosseuraamusvirasto.) Tarkastuskertomuksessa (2001) esitetään, että henkilöstölle tulee konkreettisesti ja ymmärrettävästi selvittää eri toimintaohjelmien, menetelmien ja suuntausten tarkoitus sekä mitä vaikutusta niillä on työn sisältöön. Uudet periaatteet, tavoitteet ja toimintatavat on oltava selkokielellä, jotta kukin yksittäinen työntekijä ymmärtää, mitä se juuri hänen työssään tarkoittaa. Tavoitteiden ja päämäärien saavuttamiseksi henkilöstölle on annettava sellaiset työkalut, joiden avulla on mahdollista päästä tavoitteisiin ja vasta tämän jälkeen voidaan asettaa vaatimuksia. (Tarkastuskertomus 2001, 61-66.)

Vankeinhoidossa päihdetyötä tehdään erilaisista ammatillisista lähtökohdista, minkä vuoksi osaamisalue myös vaihtelee. Päihdetyön onnistumisen kannalta jokaisen olisi perusteltua hallita perusasiat toimintamalleista ja menetelmistä sekä tuntee toistensa työn sisältö. Toisten toimenkuvien tuntemus vähentää ennakkoluuloista suhtautumista ja edesauttaa tasa-arvoisuuteen (Tarkastuskertomus 2001, 83). Isoherranen (2006) kuvaa ihmisen mielessä syntyviä malleja ja oletuksia, jotka vaikuttavat sekä ajatteluun että ohjaavat toimintaa. Sen vuoksi työntekijän on hyvä tunnistaa oman mielen malleja ja arvostaa sekä omaa että toisten asiantuntijuutta, mitä edesauttaa toisten koulutuksen ja osaamisen tuntemus. Jatkuva oman toiminnan sekä ajattelun erittely ja kyseenalaistaminen on tärkeä taito. (Isoherranen 2006, 83.)

Hyvä vankituntemus on kaiken toiminnan perusta. Sen lisäämiseksi tarvitaan niin havainnointia kuin vuorovaikutustakin, joka voi olla keskustelemista, asioiden hoidossa ohjeistamista tai kuuntelua. Lähityö on asiakkaan ja ammattityöntekijän välinen työtapaa vaativissa ammateissa, joissa työskennellään taloudellisesti, sosiaalisesti tai emotionaalisesti heikossa asemassa olevien ihmisten parissa, joilla on lisäksi päihde-, mielenterveys- tai sopeutumisongelmia. On todettu, että ihmisen toiminta erilaisten normien, sääntöjen ja eritavoin ajattelevien ihmisten muodostamassa ympäristössä on sitä vaikeampaa mitä pulmallisempi oma elämäntilanne on. (Aamuvuori & Järvenpää 1996.) Työskentelysuhteen rakentumiseen ja jatkumiseen vaikuttaa työntekijän empaattisuus, aitous, asiakkaan kunnioittaminen ja konkreettisuus. (Ahokas 2004, 216.)

Eri henkilöstöryhmien välinen yhteistyö on perusedellytys lähityön toimivuudelle. Lähityö vangin kanssa edellyttää yhtäjaksoista ja pitkäjänteistä työskentelyä, jonka tavoitteena on saada vanki ajattelemaan toisenlaista elämäntapaa, johon eivät kuulu rikokset ja päihteet. Lähtökohdaksi on, että vanki itse tajuaa mahdollisuutensa muuttua ja myös uskoo siihen. Kaikki osa-alueet toimivat johdonmukaisesti; yhteisesti sovitun linjan ja tavoitteiden mukaisesti. Toiminta edellyttää henkilöstön keskinäiseltä kommunikaatiolta avoimuutta ja rehellisyyttä. Päällekkäisiä ja ristiriitaisia toimenpiteitä vähennetään kehittämällä tiedonkulkua ja kartoittamalla yhteistä keskustelua ja päätöksentekoa vaativat tilanteet. (Isoherranen 2006, 83; Kaipio & Murto 1996, 24; Laitinen & Paajanen 1991, 13 - 17.) Kauppila luonnehtii keskinäistä luottamusta sisältävän, hyvän vuorovaikutuksen johtavan tehokkuuteen ja tuloksien syntymiseen niin, että hyvä yhteistyö säilyy (Kauppila 2005, 70). Luukkala ehdottaa esim. kuntoutusosastolla työskentelevien kokoontumisia, joissa käsiteltäisiin vankien asioita, saataisiin luotua yhtenäinen linja ja karsittua päällekkäisyyksiä (Luukkala 2007, ?).

Työntekijä voi määritellä oman roolinsa joko kuntoutujan tai järjestelmän kautta. Päähuomio on tällöin joko kuntoutujan tarpeissa ja tavoitteissa ja niissä tukemisessa tai järjestelmää ohjaavissa säädöksissä, normeissa ja kriteereissä. Molempien tarpeet ja vaatimukset on pyrittävä omassa työssään sovittamaan yhteen niin, että yhteisen tavoitteen on mahdollista toteutua. (Järvikoski & Härkäpää 2004, 162 - 164.) Ongelmien monitasoisuuden vuoksi päihdeongelmainen tarvitsee usein eri ammattiryhmien apua ja kokonaisvaltainen kuntoutus edellyttää moniammatillisuutta, millä tarkoitetaan eri tieteenalojen asiantuntemuksen yhdistämistä yhteistyön kautta (Ahokas 2004, 214; Isoherranen 2006, 140; Kettunen ym. 2002, 31).

Vuorovaikutuksellista taitoa ja keinoja tarvitaan myös dynaamisen turvallisuuden lisäämiseksi. Tutkimuksen perusteella asiakkaan ja työntekijän välisellä vuorovaikutussuhteella on keskeinen merkitys vaikuttavuuteen ja yhteiskuntaan integroitumiseen. (Rikosseuraamusviraston monisteita 2008, 50)

Olemassa oleva jännite kuntoutuksen ja turvallisuuden välillä ei ole ratkaistavissa oleva ongelma, vaan sitä tulisi oppia hallitsemaan. Ydinjännite tulee yleensä esille ristiriita- ja ongelmatilanteissa. Käsittelyllä on mahdollista laajentaa todellisuuden käsitystä ja kohdistaa ajankäyttö positiivisiin puoliin. Johnson (2004) on kehittänyt nelikentän (liite 3), jossa käydään läpi hyötyjä ja haittoja, joita aiheutuu, mikäli keskitytään toiseen asiaan enemmän ja toista puolta laiminlyödään. (Johnson 2004, 114 - 121.)

4.2 Motivointiosasto

Kuntouttava osasto muodostaa vankilan sisällä oman yhteisönsä, jonka rakennetta ohjaavat ja säätelevät lait, säännöt, määräykset sekä ulkopuoliset hallinnolliset rakenteet kuten hierarkia ja organisatorinen rakenne. Vankilan sisäistä rakennetta voi pitää joltain osin mallina siitä, mikä toimii yhteiskunnassa ja johon vapaudessa on sopeuduttava. Osastolla noudatetaan sekä vankilan yleisiä järjestyssääntöjä että osaston omia sääntöjä, jotka tukevat kuntoutumista. Osaston esittely pohjautuu asiakirjoihin, joita suunnitteluvaiheesta on laadittu. Lisäksi on käytetty raportteja, tiedotteita ym. asiapapereita koskien nykyistä toimintaa. Osaston tuntemus ja työskentely laitoksessa ovat mahdollistaneet työn ohessa saatavan täsmentävän ja ajantasaisen tiedon.

4.2.1 Osaston perustaminen

Osaston suunnittelu on alkanut kokeiluprojektin muodossa Helsingin tutkintavankilan toiminnan aikana Katajanokalla v. 1999, jolloin ensimmäinen valtakunnallinen Päihdestrategia laadittiin. Vankiloille asetettiin tulostavoitteeksi oman konkreettisen päihdestrategian ja siihen liittyvän päihdeohjelman luominen. Tuolloin alettiin kehitellä tutkintavankilaan sopivaa muotoa toteuttaa päihdekuntoutusta. Tulostavoitteeseen ei vielä päästy, vaan päihdekuntoutuksen suunnittelu jäi keskustelun asteelle. Strategian perusteellisemmalle pohdinnalle ja toteuttamiselle merkittävin este oli lähitulevaisuudessa tapahtuva muutto uusiin tiloihin.

Tammikuussa 2002 Vantaan vankilaan siirrettäville vangeille alettiin Helsingin tutkintavankilassa suunnitella päihdekuntoutusta muodostamalla työryhmä, johon kuului vankilasta terveydenhuollon, opetuksen, hengellisen- ja vankityön sekä valvonnan asiantuntijat. Heidän lisäksi mukana oli kuva- ja ilmaisutaidosta vastannut ulkopuolinen opettaja. Eri työntekijäryhmien edustajien tehtävänä oli tuoda ehdotuksia mielestään tärkeänä pitämistään asioista toiminnan järjestyksen ja toteutettavuuden kannalta. Näiden ehdotusten pohjalta luotiin päiväjärjestys ja päätoiminnoiksi valittiin työ, Atk-opiskelu, kuva- ja ilmaisutaito sekä liikunta. Suunnitelmavaiheessa ei ole nojaututtu teoriaan, vaan toimintaa on lähdetty toteuttamaan käytännön kokemuksen ja olemassa olevan tiedon pohjalta.

Yrityksiltä ja erehdyksiltäkään ei ole matkan varrella vältytty. (Vantaan vankilan päihdestrategia 2007, 5 -6.)

Vantaan vankila aloitti toimintansa 26.4.2002. Tätä ennen oli Helsingin tutkintavankilassa tehty vangeille kirjallinen kysely halukkuudesta hakeutua uuden vankilan päihdeettömälle osastolle. Halukkuutensa ilmaisi 65 vankia, joista päihdesairaanhoidajan haastattelun jälkeen valittiin 16. Valintaan vaikuttavia tekijöitä oli mm. päihdeongelma ilman lisäsairauksia, riittävä suomenkielen taito, suostumus ohjattuun toimintaan osallistumiseen ja virtsanäytteen antoon pyydettyä. (Raportti 2003.) Rikosseuraamusviraston päätöksen mukaisesti Vantaan vankilaan perustettiin keväällä 2002 16-paikkainen yhteisöhoitollinen päihdeettömän Teema-osasto, joka vakinaistettiin kokeiluajan loputtua vuoden 2003 alusta. Tavoitteeksi oli asetettu valmentavan työn, ohjaavan koulutuksen ja päihdetyön integrointi osaston toimintaan. (Raportti 2005.)

Kokopäiväisen erityisohjaajan viran perustamisen myötä v. 2003 osaston toiminta painottui päihdekuntoutukseen, ryhmämuotoiseen terapeuttiin keskusteluun sekä akupunktioon. Vuodesta 2006 alkaen osasto on ollut 10-paikkainen ja toimintaa on kehitetty enemmän päihdeistä irrottautumista ja kuntoutumista tukevasti. (Manuaali 2008.) 1.1.2009 alkaen Teema muuttui Motivointiosastoksi, koska Etelä-Suomen aluevankilan taholta tarkastettiin toimintoja ja todettiin, etteivät Teema-osaston tunnusmerkit täytyneet. Jatkaakseen Teemana osastolle olisi edellytetty akreditoitua ohjelmaa tai Teeman akreditointia. (Oksala 2009.) Vuoden sisällä paikkamäärä on ajoittain osoittautunut kuntoutuksen näkökulmasta liian suureksi. Tällä hetkellä (15.11.2009) samalle osastolle on sijoitettuna sekä Motivointi-osasto (6 paikkaa) että matalan kynnyksen Sitoumus-osasto (4 paikkaa).

4.2.2 Toiminta-ajatus ja valinta

Työntekijöiden manuaalissa määritellään, että Motivointiosasto on non-stop periaatteella toimiva informointi- ja motivointiosasto, jolla vaikuttaa kognitiivis-behavioraalinen toiminta-ajatus. Osastolla ei ole mahdollista toteuttaa mitään pitkäkestoista ohjelmaa johtuen jatkuvasta hausta ja vaihtuvuudesta. Osasto on tarkoitettu vankilan tutkintavangeille, jotka ovat valmiita käsittelemään päihdeongelmaansa. Osastolla tehtävä päihdetyö on moniammatillista yhteistyötä ja vastuulliseen työryhmään kuuluvat päihdetyöstä vastaavat erityisohjaajat ja psykologi. Tarvittaessa työryhmään osallistuvat osaston vartijat, pastori, sairaanhoitaja tai sosiaalityöntekijät. Osaston tavoite on muotoiltu seuraavasti:

”Antaa valmiuksia tutkintavankeusajan jälkeiseen päihdekuntoutukseen tarjoamalla motivoivaa hoitoa humanissa ja huumeettomassa ympäristössä.”

Tavoitteen toteutuessa lisääntyvät vangin valmiudet rikoksettomaan elämään, elämänhallintataidot kehittyvät ja näiden myötä yhteiskuntaan sijoittuminen ja sopeutuminen on todennäköisempää. (Manuaali 2008.)

Osastolle halukas vanki täyttää hakemuksen (liite 4) sekä sitoumuksen (liite 5) ja lähettää ne Motivointiosaston erityisohjaajalle. Erityisohjaaja kerää vangista olevat taustatiedot sekä valvontapuolen arvion. Näiden tietojen perusteella hän alustavasti määrittelee soveltuvuuden ja kutsuu vangin haastatteluun. Yhdessä jonkun toisen työryhmään kuuluvan virkamiehen kanssa erityisohjaaja tekee haastattelun, minkä jälkeen arvioi valintaan vaikuttavia tekijöitä (liite 6). Valinta tapahtuu normaalilta asuinosaostolta tai matalan kynnyksen N-osaostolta ja puoltavasta tai hylkäävästä päätöksestä vanki saa tiedon erityisohjaajalta. (Valintaprosessi Vanv:n Teema-osaostolle)

Puoltavan päätöksen saanut vanki siirretään Motivointi-osaostolle, jolla hän on velvollinen sitoutumaan osaston päiväjärjestykseen sekä noudattamaan sääntöjä (liite 7). Motivointiosastolla vanki voi olla 4-6 kuukautta, joista ensimmäinen on koeaika. Kuukausien täytyttyä vanki siirtyy joko suoraan sijoittajayksikön päihdeettömälle Motivointi -osaostolle tai odottamaan sijoittajayksikköön siirtoa oman vankilan avo-osaostolle osallistuen vankilan kuntouttavaan työtoimintaan. (Valintaprosessi) Joissain tapauksissa vanki voidaan siirtää rangaistusajan suunnitelman laatimisen jälkeen suoraan sijoituslaitokseen tuomiotaan suorittamaan. Näin tapahtuu silloin, jos vapautumisajankohta on lähellä.

4.2.3 Toiminnot

Osaston toimintaperiaatteen mukaisesti sen tavoitteena on valmentaa vankeja jatkokuntoutukseen ja vankeuteen. Toimintojen tarkoituksena on tukea päihdeettömyyttä ja etsiä keinoja päihdeongelman tunnistamiseen, muutostyöhön motivoitumiseen sekä auttaa pohtimaan kuntoutuspolkuja. Käytettävät menetelmät pohjautuvat kognitiiviseen ajatteluun ja toimintaterapiaan. Osastolla ei ole mahdollista toteuttaa mitään pitkäkestoisia ohjelmia johtuen jatkuvasta hausta ja vaihtuvuudesta. Päihdekuntoutusta toteutetaan yksilökeskusteluissa, toiminnallisissa ryhmissä sekä viikoittaisissa keskusteluryhmissä. (Päihdestrategia 2007, 6.) Osaston päiväjärjestykselle luovat raamit päivittäin toistuvat rutiinit, kuten ruokailut ja ulkoilu. Päiväohjelman liikuntatarjonnassa ulkoilun lisäksi on punttisali kolme kertaa ja liikuntasali kerran viikossa sekä viikon kohokohtana kanttiini. Osastolla toteutettavat toiminnot ja niiden keskeiset sisällöt ovat:

Tietokone tutuksi tutustuttaa vankeja tietotekniikan maailmaan ja antaa harjoitusmahdollisuuden eri virastojen (esim. KELA) lomakkeiden täyttämiseen.

Valmentava työ on puutyötä ja tapahtuu työliikkeellä. Siellä opetellaan noudattamaan säännöllistä työaikaa ja työturvallisuuteen liittyviä asioita. Vangit itse suunnittelevat ja toteuttavat työnsä.

Sosiaalisten taitojen ryhmässä opetellaan vuorovaikutustaitoja. Ryhmässä harjoitellaan kuuntelemaan toisia ja opetellaan itseilmaisua sekä yleisesti hyväksytyjä käyttäytymismalleja.

Ryhmäkeskustelussa pohditaan päihteiden käytön vaikutusta ja seurauksia itseen, ihmissuhteisiin ja elämänhallintaan. Toiminnassa korostuu myös vertaistuen merkitys yksittäisen vangin kuntoutumiseen.

Taideterapia mahdollistaa kuvan välityksellä tapahtuvan itseilmaisun ja siten edesauttaa käsittelemään vaikeita asioita elämässä.

Rentoutus antaa vangille välineitä oppiakseen tunnistamaan kehon tuntemuksia. Harjoitellaan rentoutumista lihaksen jännityksen ja venytyksen kautta.

Akupunktion avulla lievitetään jännitystä, ahdistusta ja vihaa, jotka voivat laukaista päihteiden käytön mielihaluja.

Yksilökeskusteluissa paneudutaan yksilötasolla vangin päihdeongelmaan ja mietitään yhdessä kuntoutuspolun rakentamista. Yksilökeskusteluja käydään osaston erityisohjaajan kanssa, mutta myös pastorin, psykologin, toisen erityisohjaajan tai sosiaalityöntekijän kanssa. (Motivointiosaston esite)

5 Tutkimusongelma ja tavoitteet

Opinnäytetyöni tavoitteena on kuvata vankilan Motivointi-osaston toimintaa ja toimintaympäristöä kuntoutuksen näkökulmasta. Osasto on ollut toiminnassa seitsemän vuotta ja sen aikana on tapahtunut sekä rakenteellisia että sisällöllisiä muutoksia. Kuluneen vuoden aikana on tehty isompia ja pienempiä muutoksia niin toimintaa kehittäen kuin sitä supistaen. Tällä hetkellä laitosjärjestelyistä johtuen fyysisesti samalla osastolla toimii kaksi eri tasoista päihdekuntoutukseen suuntautunutta osastoa; Motivointi-osasto ja matalan kynnyksen Sitoumus-osasto. Tulevaisuutta ajatellen on syytä pysähtyä ja suunnitella, mikä näiden osastojen tarkoitus jatkossa on ja millaisella toiminnalla se parhaiten toteutuisi. Ensisijaisena

tarkoituksena on luoda kuvaus osastosta ja organisaatiosta, joka luo puitteet toiminnalle. Lisäksi pyrin selvittämään työssäni, nouseeko esille jotain sellaisia tarpeita, joihin tällä hetkellä ei vastata tai minkä asioiden suhteen olisi kehitettävää. Haen vastausta kysymykseen:

- Miten vangit ja henkilökunta kokevat olonsa Motivointi-osastolla?

Saadakseni kattavamman vastauksen asettamaani kysymykseen, tarkastelen aineistoa seuraavien lisäkysymysten kautta:

- Miten vangit kokevat hyötyvänsä osastolla olosta?
- Mitä mahdollisuuksia osasto antaa kuntoutuspolulle?
- Millaisia ovat valvonnan tehtävät ja niiden merkitys kuntoutuksen kannalta?
- Mikä on ympäristön merkitys kuntoutuksessa?

Koska resurssien lisäämistä kuntoutukseen valvonnan puolelta on virastotason strategioissa ja linjauksissa suunniteltu koen tärkeäksi kuulla myös henkilökunnan kokemuksia käytännön työhön liittyen.

6 Aineiston analyysi

Opinnäytetyön idean esittäminen syksyllä 2005 käynnisti pitkäkestoisen prosessin, joka Rikosseuraamusvirastosta saadun tutkimusluvan (liite 8) jälkeen mahdollisti aineiston keräämisen. Tässä osiossa käsitellään opinnäytetyön aineiston hankintaan ja käsittelyyn sovellettuja menetelmiä ja perusteita niiden valinnalle. Lisäksi pohditaan työn tekemiseen liittyviä eettisiä asioita ja luotettavuutta.

6.1 Aineiston kerääminen

Perustamis- ja suunnitteluvaiheesta saatu tieto perustuu raportteihin ja pöytäkirjoihin ym. dokumentteihin, joita matkan varrella on tehty. Haastateltavien joukko koostuu osaston arjessa lähityötä tekevästä henkilökunnasta sekä osaston vangeista. Perustelen haastateltavan joukon valintaa sillä, että kuntoutuminen ei tapahdu ilman ammatillista tukea ja jotta syntyisi mahdollisimman realistinen kuva, täytyy myös henkilökunnan näkökulma tulla esiin. Vankilassa valvonnan merkitys on oleellista päihdekuntoutuksen toteuttamiselle. Rekrytoinnissa yhteyshenkilönä toimi osastosta vastaava erityisohjaaja. Osallistuminen oli täysin vapaaehtoista ja 17:sta mahdollisen joukosta suostui 12 haastateltavaksi, joissa henkilökunnan ja vankien määrä jakaantui tasan. Ennako-oletuksista poiketen olin yllättynyt aktiivisuudesta osallistua haastatteluun, eikä kenenkään kohdalla ollut tarpeen käyttää suostuttelua.

Kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa vallitsee päätösten joustavuus ja avoimuus tutkimuksen eri vaiheissa, mikä koskee myös haastateltavien valintaa. Yleisohje määräästä on, että haastatellaan niin monta kuin on tarvittavan tiedon saamiseksi välttämätöntä. Tavallinen määrä näyttää olevan 15. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 58 - 59.) Aineiston koko määräytyy usein tutkittavana olevan kohteen tai jotain ilmiötä edustavan ryhmän koon perusteella. Välttämättä ei tarvitse etukäteen päättää tutkittavien ja haastateltavien tapausten määrää, vaan aineiston keruun voi keskeyttää, kun samat asiat tulevat toistuvasti esille. Tällöin puhutaan aineiston kylläntymisestä eli saturaatiosta, jolla tarkoitetaan teoreettisesti merkittävän tuloksen aikaansaamiseksi riittävää aineistoa. Yksittäistä tapausta tarkastelemalla syvemmin tulee näkyviin yleisemmälläkin tasolla toistuva ilmiö. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2005, 170-171.) Kvalitatiivisessa tutkimuksessa on mahdollista huomioida tutkittavien menneisyyteen ja kehitykseen liittyviä tekijöitä tuomalla esille heidän havaintonsa tilanteista (Hirsjärvi & Hurme 2001, 27).

Tutkittavan aineiston keräämiseen on käytetty puolistrukturoitua teemahaastattelua. Teemahaastattelun etuna voi pitää sitä, ettei se ole sidottu tiettyyn tutkimustyyliin. Siinä ei määritellä haastattelukertoja eikä aiheen käsittelyn syvyyttä. Haastattelun teemat on etukäteen mietitty ja ne kuljettavat haastattelua eteenpäin. Haastattelun aihepiirit ovat kaikille samat, mutta mahdollistavat tutkittavien äänen kuulemisen. Kysymyksiä ei ole muotoiltu tarkasti ja ne voidaan esittää eri järjestyksessä. Keskeiseksi nousevat ihmisten omat tulkinnat asioista ja heidän niille antamat merkitykset. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 48.; Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2005, 197; Tuomi & Sarajärvi 2006, 77 - 78.) Tuomi ja Sarajärvi (2006, 79) pitävät avoimena haastattelua, jos haastateltavat saavat kertoa teemoihin liittyen oman ymmärryksensä mukaan ilman teoriasidonnaisuutta. Vapaa haastattelu ja havainnointi tuottavat aidompaa tietoa. Etukäteen valitut teemat perustuvat tutkimuksen viitekehukseen, tosin vaihtelua on sen suhteen, kuinka yhdenmukaisesti haastateltaville esitetään tarkentavia kysymyksiä (Tuomi & Sarajärvi 2006, 77.)

Haastattelurunko ei ole laadittu teorian pohjalta, vaan teemat on valittu niistä aiheista, joista on perusteltua saada kokemuksellista tietoa. Vangeille ja henkilökunnalle oli omat haastattelurungot (liitteet 9 ja 10), joissa aihealueet osittain poikkesivat toisistaan, mutta niitä oli kysymyksin mahdollista tarkentaa vastaamaan toisiaan. Esimerkkinä mainittakoon henkilökunnan näkemys osaston hyödyistä tai vankien kokemukset valintaprosessista. Koska työryhmään kuului eri henkilöstöryhmien edustajia, mahdollisti teemahaastattelu tarkempien kysymysten esittämisen yksilöllisesti. Haastateltaville toimitin suostumuslomakkeen (liite 11) ja haastattelurungon henkilökohtaisesti keskusteltuani ensin yhteyshenkilönä toimineen erityisohjaajan kanssa. Hänen kanssaan määritimme haastateltavia vankeja koskevaksi valintakriteeriksi yli kuukauden osastolla olon. Perustuen siihen, että yleensä uuteen yhteisöön tai ryhmään siirryttäessä ensimmäinen kuukausi on kiinnittymisvaihe. Osastolla

ensimmäinen kuukausi on lisäksi harkinta-aikaa, jolloin motivaatiota ja soveltuvuuteen liittyviä tekijöitä seurataan. Osastolla oli juuri ollut runsaasti vaihtuvuutta, minkä vuoksi muutama vanki oli rajatapaus. Erityisohjaajan esityksestä kävin keskusteluryhmässä esittelemässä työni, jolloin sain luotua ensimmäisen kontaktin haastateltaviin vankeihin. Tarkemmat haastatteluajat sovittiin yksilökohtaisesti osaston päiväjärjestykseen sopivaksi, niin etteivät toiminnot häiriintyneet.

Haastatteluihin valmistautumiseen ja suunnitteluun on varattava riittävästi aikaa virhemahdollisuuksien vähentämiseksi. On myös huomioitava, että haastattelu voi olla uhkaava tai pelottava tilanne, mikä voi osaltaan vääristää vastauksia. (Hirsjärvi ym. 2005, 198.) Teemahaastatteluissa tärkeän osan muodostavat esihaastattelut, joilla saadaan ennakkokuva kohderyhmästä sekä selvitetään haastattelun kesto ja testataan aihepiirejä, jolloin voidaan karsia turhat osiot pois (Hirsjärvi & Hurme 2000, 72 - 73). Haastattelut kestivät vaihtelevasti 20 minuutista 1,15 tuntiin riippuen henkilön tavasta ilmaista itseään puheen keinoin.

Haastattelupaikan valinta tapahtui hyvin yksiselitteisesti. Vankien osalta kuljetus muualle ei olisi ollut perusteltua ja henkilökunnan kanssa haastattelut pystyi joustavasti sopimaan työn lomaan esimiehen suostumuksella. Sopivan tilan sekä ominaisuuksiltaan että sijainniltaan tarjosi oma työhuoneeni, jossa välineistö oli aina käytettävissä. Paikkaa sekä haastattelutekniikkaa testasin etukäteen työhön liittyvissä vankitapaamisissa. Varsinaisia esihaastatteluja en ajan puutteen vuoksi tehnyt. Tallennusvälineenä oli kannettava tietokone, johon oli liitetty Web-kamera. Käytössä oli ainoastaan kameran mikrofoni ominaisuus ja kuvaus oli estetty peitelevyllä. Nauhoitus tallentui äänitiedostona tietokoneelle, josta litteroin sen kuulokkeita apuna käyttäen tekstimuotoon.

Haastattelutilanteessa kieli ja vuorovaikutus ovat keskeisessä asemassa, siten vastaukset heijastavat aina haastattelijan läsnäoloa ja kysymysten asettelua kuin myös edeltävää vuorovaikutusta. Sosiaalisten yhteisöjen merkitys ja yksilön sidonnaisuus niihin vaikuttaa myös vuorovaikutukseen. Kielen käyttö lisää mahdollisuuksia olla kantaa ottava ja tietoinen toimija. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 49.)

Analyysin tarkoituksena on saattaa hajanainen aineisto sanalliseen muotoon ja luoda selkeä, informaatiota lisäävä kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Aineisto pelkistetään aluksi siten, että siitä karsitaan epäolennainen pois. Pelkistäminen voi tapahtua litteroimalla tai koodaamalla. Tämän jälkeen samaa asiaa ilmaisevat käsitteet ryhmitellään luokaksi. Luokittelulla tiivistetään aineistoa yksittäisistä ilmauksista yleisemmälle tasolle. Tuloksissa kuvataan luokittelujen pohjalta muodostetut kategoriat ja niiden sisällöt. Teoriaohjaavassa analyysissä kategoriat eli teoreettiset käsitteet muodostuvat sen perusteella, mitä ilmiöstä jo tiedetään.

Aikaisempi tieto ohjaa analyysia ja aukoo uusia ajatusuria ennemmin kuin testaa teoriaa (Tuomi & Sarajärvi 2006, 98, 111 - 116.)

6.2 Aineiston käsittely

Aineiston keräämisen jälkeen analyysiin pitäisi ryhtyä välittömästi, koska tutkija on vielä inspiroitunut ja aineiston täydentäminen sekä selventäminen on helpompaa. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa analyysia voidaan tehdä osittain keräämisen kanssa yht'aikaa. Toisinaan ongelman ymmärtämiseen tarvitsee ajallista etäisyyttä ja kypsyyttä, mutta opinnäytettään tekevän ei kannata sitä liian kauan. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 212.)

Aineiston litteroinnin jälkeen luokittelussa voi apuna käyttää tutkimusongelmaa tai -menetelmää, käsitteitä, aiempia luokitteluja, teoriaa, aineistoa tai intuitiota. Kartoitukseen tähtäävän tutkimuksen aineisto voi olla niin laaja, että sitä on vaikea jäsentää. Luokat ovat vasta välivaihe analyysin muodostamisessa, joten on perusteltua pohtia luokituksen onnistuneisuutta. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 148 - 149.) Tutkielmassa aineiston luokittelua hankaloitti kaksi erilaista kohderyhmää, joista kumpaisenkin näkökulma on tutkielman ja esitettyjen tutkimuskysymysten kannalta oleellinen. Luokittelussa on edetty aineistolähtöisestä analyysista teoriaohjaavaan. Onnistunut luokittelu olisi auttanut tutkielman kannalta oleellisen aineiston jäsentämisessä ja ylimääräisen aineiston karsimisessa.

Analysoin vain tuotettua tekstiä, en kielellisiä tai muuta haastattelutilanteeseen liittyviä ilmiöitä. Aineiston keräämisen jälkeen on tarkoituksenmukaista litteroida se eli kirjoittaa sanatarkasti puhtaaksi. Litteroinnin voi tehdä valikoiden, teema-alueiden mukaisesti, mikäli tarkkaan purkamiseen ei ole syytä ryhtyä (Hirsjärvi ym. 2005, 210; Hirsjärvi ym. 2000, 141). Onnistuneessa luokittelussa teoria ja empiria vuorottelevat, mikä tulee tekstissä esille niiden lomittumisena toisiinsa (Eskola & Suoranta 1999, 176). Aineiston keruu ja analysointi eri vaiheineen tapahtuu osittain limittäin, mikä on tyypillistä laadulliselle tutkimukselle. Samalla on mahdollista vielä täydentää aineistoa tulevilla haastatteluilla ja lisäkysymyksillä. Käytän analyysissa ymmärtämiseen pyrkivää lähestymistapaa, en tulkitse haastateltavien tekstiä, vaan teen niistä yhteenvedon omaisia päätelmiä, jotka toimivat vastauksena ongelmanasetteluun tai synnyttävät kenties uusia kysymyksiä ratkaistaviksi. Analyysivaiheessa on ” Kuvauksen kohteena aineistosta esitetyt kysymykset ja niiden pohjalta merkityksellisiksi nousseet teemat sekä niiden havainnoillistaminen tarkoin valittujen suorien lainausten avulla.” (Hirsjärvi ym. 1997, 249)

Analysoinnin jälkeen on pohdittava merkityksiä, selitettävä ja tulkittava saatuja tuloksia, jolloin voidaan selkiyttää asioiden merkitystä, pohtia niiden vaikutuksia ja tehdä johtopäätöksiä (Hirsjärvi ym. 2005, 213). Tulosten jälkeen tehdyt synteetit auttavat

selventämään olennaisia vastauksia tutkimusongelmaan, minkä jälkeen voi laatia johtopäätöksiä. Tutkijan on pohdittava saatujen tulosten merkitystä sekä tutkimusalueella että laajemmalla alueella. (Hirsjärvi ym. 1997, 214-215) Viimekädessä tutkielman tulokseen vaikuttaa paljolti tutkielman tekijän valinnat aineiston hankinnan ja sen analysoinnin menetelmistä sekä miten saatuja tuloksia tulkitsee ja millaisia johtopäätöksiä niistä tekee. Tutkimusprosessin aikana tapahtuva oman toiminnan ja menettelyn tarkkailu sekä pohdinta voi johtaa muutoksiin menettelyissä.

6.3 Eettisyys ja luotettavuus

Tutkielma kohdistuu varsin pieneen ja helposti paikallistettavaan yksikköön, mikä tuottaa ongelmia yksilöllisyyden turvaamiseksi. Haastattelujen yhteyteen ei ole liitetty henkilöllisyyttä koskevia tietoja, vaan vankien haastattelut on numeroitu juoksevasti V1 - V6 ja henkilökunnan H:lla. Samaa merkintää on käytetty lainauksissa. Henkilökunnan lainauksista on jätetty numerointi pois tunnustettavuutta heikentämään. Ratkaisu perustuu siihen, että osastolla olevat vangit vaihtuvat, mutta henkilökunta pysyy samana ja kun samalta henkilöltä on useampia lainauksia, on niiden kautta mahdollista yhdistää ne tiettyyn henkilöön. Tutkielman joka vaiheessa tekijää sitoo sama vaitiolovelvollisuus kuin virkamiehenä toimiessa.

Toimintaympäristö on tuttu työskenneltyäni siellä. En kuitenkaan pidä sitä haittana tälle työlle, koska muuten sisälle pääseminen vankilakulttuuriin veisi oman aikansa. Osaston kannalta toimin selkeästi tutkijan roolissa, koska töihin paluun jälkeen sekä toimipaikka, että työnkuva on muuttunut, mikä tuo tarvittavaa etäisyyttä ja lisää työn luotettavuutta. Yksi kysymys on, kuinka luotettavaa tietoa saan esim. henkilökunnalta, koska olen työskennellyt itse osastolla. En pitäisi tätä luotettavuutta vähentävänä tekijänä, koska aihe liittyy osaston toimintaan, josta jokaisella on tietysti oma henkilökohtainen mielipiteensä, mutta se ei ole silti kovin arkaluonteinen. Miten totuudenmukaisesti sitten vangit kertovat omia näkemyksiään, ei sekään aiheuta suurempaa riskiä. Vangeilla voi olla taipumusta suurennella asioita, mutta otaksun että se ei ole kovin todennäköistä kuntoutumisesta puhuttaessa, koska jokainen tekee sitä itsensä vuoksi eikä sillä ole merkitystä asemaan vankihierarkiassa.

Haastattelumuoto jätti mahdollisuuden kertoa oma kuvaus aiheista. Etukäteen annetun infon uskon hälventäneen haastatteluun mahdollisesti liittyviä pelkoja. Eettisenä voidaan pitää sitä, että haastateltavia on informoitu etukäteen haastattelun aiheesta ja teema-alueista (Tuomi & Sarajärvi 2006, 75).

Laadullisen tutkimuksen tavoitteena ei ole tilastolliset yleistykset, vaan niillä kuvataan jotain ilmiötä tai pyritään ymmärtämään tiettyä toimintaa. Tämän vuoksi on tärkeää, että tiedonantajat valitaan harkiten ja heillä on sekä kokemusta että tietoa tutkittavasta ilmiöstä

mahdollisimman paljon. (Tuomi & Sarajärvi 2006, 87 - 88.) Kohdejoukko mielestäni täyttää nämä vaatimukset, mikä lisää myös tulosten luotettavuutta. Luotettavuutta voidaan arvioida myös tutkimusraportin sisäisen johdonmukaisuuden perusteella, tutkien mikä on eri osien suhde toisiinsa.

7 Tulosten esittely

Haastatteluihin osallistui 6 henkilökuntaan kuuluvaa ja 6 vankia. Henkilökunnassa oli sekä nais- että miesedustajia, joilla virkavuosia oli kertynyt muutamasta vuodesta yli kahteenkymmeneen. Työskentelyaika osastolla ei ollut yhteydessä virkavuosiin, vaan joukkoon mahtui osaston perustamisesta lähtien mukana olleita, toimipaikan vaihdon myötä siirtyneitä ja äskettäin valmistuneita. Yksilöllisesti oli hankittu lisäkoulutusta ammatillisen perustutkinnon jälkeen pääosin täydennyskoulutuksissa, mutta myös jatkettu korkeakouluopintoihin.

Vankien taustat poikkesivat niin iän, vankilakausien, rikosten, päihteiden käytön kuin irtautumisyriyten suhteen. Haastatelluista lähes kaikilla oli ollut pitkiäkin työsuhteita, eikä taustatietojen perusteella ollut havaittavissa monitasoista syrjäytymistä eri elämänalueilla. Kuitenkin ajanjakso ennen epäiltyä rikosta oli ollut hyvin päihdekeskeistä ja elämä liukunut raiteiltaan. Useimmat olivat olleet osastolla lähes suositusajan; 4-6 kuukautta, kuitenkin vähintään kuukauden.

7.1 Ympäristö ja ulkoiset tekijät

Kuntoutuksessa tuetaan toiminta- ja vaikutusmahdollisuuksien vahvistamista omassa elämänympäristössään. Sillä pyritään luomaan ja lisäämään ihmisen toimintamahdollisuuksia edistämällä kuntoutujan elämänhallintaa, hyvinvointia ja toimintakykyä. Ympäristön merkitys korostuu uusien toimintamalleja opetellessa, koska ihminen elää jatkuvassa vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa ja sieltä saatu palaute vaikuttaa muutosprosessin etenemiseen. Vankilaolosuhteissa haasteellisuutta lisää se, että siellä ollaan irrallaan muusta yhteiskunnasta ja ulkoisia houkutus- tai ärsykyksiä on tavanomaista vähemmän.

Päihteettömän ympäristön tarjoavasta Motivointi-osastosta vangit olivat saaneet tiedon poliklinikalla asioidessaan, psykiatrisen osaston hoitajilta, sitoumusosastolla ollessaan tai suljetun osaston ilmoitustaululta. Kukaan ei maininnut keskustelleensa Motivointi-osastosta tai sen toimintoista vartijoiden kanssa. Toisilta vangeilta sen sijaan osa mainitsi kuulleensa osastosta sen etujen kannalta, ei niinkään toiminnan tarkoituksesta tai sisällöstä. Läheskään kaikilla ei oma motivaatio kuntoutukseen ollut ensisijainen tekijä osastolle haettaessa, vaan taustalla oli uteliaisuutta, oman rauhan etsintää tai ulkoinen pakote esim. lääkärin suositus hakeutumiselle. Motivointi-osastolle siirtyminen tapahtui eri osastoilta ja ajankohta saattoi

olla hyvinkin pian vankilaan saapumisen jälkeen tai vasta myöhemmässä vaiheessa esim. käräjäoikeuden päätöksen tai mielentilatutkimuksen jälkeen. Yhtenä huomionarvoisena asiana nousi esiin sopeutuminen vankilaolosuhteisiin ennen osastolle tuloa.

”Olis ihan hyvä, et on ehtiny ajatella sitä (osastolle tuloa) ennen ku tulee, et ehtii olla vähän aikaa talossa.”(H)

Sopeutumisen etuna voidaan pitää sitä, että ehtii omaksua vankilan käytänteet ja säännöt. Se antaa vangille aikaa selvittää päässä velloivia asioita, koska monella vankilaan johtanut tilanne on lähimenneisyydessä. Hakijasta saadaan myös enemmän tietoa mm. käyttäytymisestä, kun hän asettuu ensin tavalliselle osastolle. Vankilaan sopeutumisen katsottiin olevan paljolti omasta asenteesta kiinni, mutta sitä vaikeuttivat vankilan käytännöt ja asutus. Vankilaan joutuminen sinällään voi olla ainakin ensikertalaiselle järkytys. Osa yksityisyyttä häviää, kun sellin joutuu jakamaan. Tosin sen voi ajatella niinkin, että on pakotettu pysähtymään ja joutuu huomioimaan myös muita. Alkuvaiheessa vielä korostuu epätietoisuuden ja epävarmuuden aiheuttama ahdistus, koska oikeuskäsittelyt ovat kesken.

”Sitte ku se oikeudenkäynti tuli, ni sen jälkeen helpotti. Et se rassas. Vaikka sieltä tulis mitä, mut ku ei tarvi sitä mieltä, ni se on taas askel eteenpäin.”(V4)

”Vaikka se on päihdekuntoutusosasto, motivointiosasto, ni meidän pitää puhua siitä päihdeongelmasta. Mut sitte se tulee aika ajoin se vankilassaoloaika tai vankeudessa olo esille niissä ryhmissä. Et se menee siihen helposti, että tota syyllistetään muita, lähinnä henkilökuntaa tietyistä tavoista. Ei ymmärretä, et se kuuluu vankilan sääntöihin. Et puhuttas myös siitä, miten vankilassa tulee olla ja käyttäytyä.”(H)

Osastolle ei suoranaisesti ole valintakriteerejä vaan hakemuksessa ja haastattelussa kiinnitetään huomiota tiettyihin tekijöihin, joista vartijoilla ei ollut tarkempaa tietoa. Vartijat eivät ole aktiivisesti mukana osastolle valinnoissa, eivätkä kokeneet sitä heille kuuluvana tehtävänä. Osastolle hakevista vangeista keskustellaan vartijoiden kanssa ja he pääsevät kertomaan siten mielipiteensä. Päätöksen valinnasta tekee osastosta vastaava erityisohjaaja haastattelun ja muiden käytettävissä olevien tietojen perusteella. Haastattelussa selvitetään päihdeongelmaa, tarvetta päihdekuntoutukselle ja motivaation tasoa sekä sopivuutta osastolle. Virkavuosien myötä syntynyttä vankituntemusta toivottiin hyödynnettävän jatkossakin, koska vartijat ovat eniten vankien kanssa tekemisissä ja eri tilanteissa. Sekä henkilökunnan että vankien taholta pidetään hyvänä osastolle valittavien erilaisuutta sen tasapainottavuuden vuoksi. Vangit kokivat, että olojen parantamisen kuten

avoimemman ympäristön ja punttisalivuorojen vuoksi osastolle hakeutuneet vievät pohjan koko toiminnalta. Valintaa pidettiin vaativana tehtävänä, johon kannattaisi panostaa, että väärin perustein osastolle pyrkivät saataisiin karsittua jo alkuvaiheessa. Tämän asian suhteen ajankäyttö nousi ongelmaksi.

”...että sais tehdä ja kehittää tätä valintasysteemiä. Että olis mahdollisuus haastatella vanki ennen kuin hän hakee, koska sekin puoli on tärkeä. Siin vois tapahtua sitoutumista ja valmentautumista tähän vankilaan, et nyt ei oo aikaa.”(H)

Osaston toimintaidea ja tarkoitus muodostui vartijoille lähinnä käytännön kokemuksen ja havainnoinnin pohjalta. He eivät olleet osastolla aloittaessaan saaneet systemaattisesti mitään perustietoa sisältävää koulutusta kuntoutukseen tai päihteisiin liittyen, mikä osaston luonteesta johtuen toisi ymmärrystä toimintaa kohtaan. Toimipaikan vaihdokset oli toteutettu oman kiinnostuksen pohjalta, mikä osoittaa myönteistä suhtautumista kuntoutukseen.

Osaston toimintaa pidettiin vankeuteen valmentamisena ja alkuna muutokseen

”Onhan se vankeusajalle ihan hyvä harraste tai järkevää tekemistä, ettei vaan rötvötetä tuolla.”(H)

”sen pitäis antaa hyvät eväät siihen, että haluat muutosta, et sit se jatkuu jossain muualla.” (H)

7.2 Valvonnan tuki

Päihdevalvonnan oppaassa päihdetyö käsitetään osaksi koko henkilöstön perustyötä, jossa työnjako ja koulutus vaikuttavat siihen rooliin, missä osallistuu. Vartijoiden rooli kuntoutumisen tukena korostuu nimenomaan siinä ympäristössä, jossa toiminta tapahtuu. Valvonta on perustyötä, joka mahdollistaa päihdekuntoutukselle tarvittavan turvallisen ympäristön. Vartijan työ osastolla nähtiin pääasiassa sääntöjen ja järjestyksen valvontana, käytännön asioista huolehtimisena ja päivärytmin ylläpitämisenä.

” Se nyt on tullut julki, että meidän tehtävä on pitää tästä päivittäisestä rytmistä huolta. Että käyttää syömässä, ulkoilussa, soitatetaan puhelut ja ollaan niinku tällä tavoin näitä vankeja varten siinä käytettävissä aina, jos nyt jotain tämmöstä käytännön ongelmaa syntyy. ” (H)

”Mun nähdäkseni se on niinku näin, että ne tekee duuniaan ja sillä selvä - tehköön työnsä ja me istutaan kakku pois.”(V2)

Seulojen ottaminen kuuluu osaston käytäntöihin, mutta haastattelujen perusteella näkemykset erosivat testien tiheydestä. Koulutus testien ottamiseen tapahtui käytännössä kokeneemman vartijan opastuksella. Osaston vartijat muodostavat yhtenäisen tiimin perustyön sujuvuuden suhteen ja siirtävät tietoa arkeen vaikuttavista muutoksista. Sijaistenkin toivottiin pysyvän samoina ja pidemmän aikaa, jotta vangit rohkenevat hoitaa asioita heidän kanssa. Hyötynä nähtiin myös se, että tuntee osaston toimintatavan. Henkilökunnan vähäinen vaihtuvuus vahvistaa kuntoutusta edistäviä tekijöitä kuten luottamuksellisen vuorovaikutuksen rakentumista, rauhoittaa osaston ilmapiiriä ja luo turvallisuutta, johon katsottiin myös selkeiden sääntöjen vaikuttavan.

”Kyllähän se vankikii tykkää siitä, et on selkeet säännöt. Et tietää missä mennä ja mitä saa tehdä... et varsinkii tommosella osastolla, et ne on tietyt säännöt ja rajat, vaikka vielä tiukkojakii. Tottakai ne aina kokeilee niitä.”(H)

”Tietysti on raja aina, minkä yli ei voi mennä. Täällä ja siviilissä. Ku täällähän varsinkii ne on hyvinkii rajattu. Mikä on selvä ja niin pitää ollakii.”(V2)

Toisille säännöt voivat toimia kuntoutumisen tukena ja vahvistaa oikeansuuntaista käyttäytymistä. Tätä vahvistaa Murron ajatus korrektista kielenkäytöstä ja puheesta tukemassa irrottautumista epäsosiaalisesta käyttäytymisestä sekä identiteetin muutoksen ja uusien arvojen vahvistajana.

”Nyt on tullu aika tiukat säännöt noista kiroilemisesta ja tollasesta, niistä aina välillä huomautetaan - yritän koko ajan parantaa.”(V5)

Sääntöjen epätarkkuus taas seuraamuksiin liittyen aiheutti kritiikkiä.

”Tossa säännöissä ku on se huomautus - kaks huomautusta, ni missä se kulkee se raja sen huomautuksen, et ennen ku se muuttuu kirjalliseksi ja sillee, et osastolta poistamiseksi. Et säännöt täytyy olla sillee selkeet tommosessa asiassa.”(V4)

Työn jokainen tekee omalla tavallaan, käyttäen persoonaansa ja hakien työhönsä sisältöä osaamisensa tai mielenkiintonsa pohjalta. Kuntouttavalla osastolla luottamuksellisen ja välittömän vuorovaikutuksen merkitys korostuu. Sen toteutumista kuitenkin heikentää

vankikulttuurin vaikutus niin, että liiallinen keskustelu vartijan kanssa voidaan tulkita vasikoinniksi.

”Semmosta vuorovaikutusta sais olla niinku enempi. Et voi jopa jutellakii vartijan kanssa.”(V1)

”Kyl ne yleensä mielellään puhuu silloin ku on mahollisimman vähän vaan porukkaa. Yleensä normaali niinku vankilahommia, mut sit on semmosia, et jotain ihan omia asioitakii puhutaan aina joskus. Mikä kyllä tuntuukii, et tavallaan ihan sillä lailla kivalta. Et kuitenkin ku on tottunu vähän siihen, et ei vangin kaa puhu ikinä yhtään mitään.”(H)

Vartijat eivät ole osallisina ryhmätoiminnoissa, vaan niistä vastaa kuntoutus- ja sosiaalisektorin henkilöstö. Keskusteluryhmät koettiin oman työn osalta toissijaisiksi, eikä toimintojen tarkoitusta tai niiden yhteyttä päihdekuntoutukseen juurikaan mietitty. Ryhmien ohjaamiseen oli kuitenkin halukkuutta ja osa oli ollut ohjelmatyön koulutuksessa. Valvontapuoli kokee, että ainakaan oman osaston vangeille ei voi vetää ryhmää, koska siinä molemmin puolin voi mennä roolit sekaisin sekä vangeilta että vartijoilta. Yhtenä ongelmana koettiin irrottautuminen omasta toimipaikasta ryhmää varten. Osallistumiseen vaikuttavana epäkohtana tuli esille työskentely vajaalla miehityksellä eli kolmesta toimipaikalla olevasta yksi voidaan ottaa esim. käräjille. Avoimesta osastosta, jossa on kuntouttavaa toimintaa tai työtoimintaan osallistuvia, voi helposti tulla mielikuva, että vartijoilla olisi vähemmän tekemistä. Käytännössä kuitenkin avoimuus edellyttää jatkuvaa läsnäoloa ja valvontaa sekä vuorovaikutusta toisella tavalla kuin suljetulla osastolla, johtuen vankien vapaammasta liikkuvuudesta. Päiväjärjestyksen mukaisten toimintojen toteutumista pidettiin tärkeänä, koska peruuntumisten oli havaittu aiheuttavan levottomuutta. Säännöllisyys pitää myös aktiivisuuden yllä, jota kuntoutujalta edellytetään. Osoittautui, että vartijat ovat eri tavoin mukana osaston arjessa valvontatehtävien lisäksi, vaikka eivät konkreettisesti ryhmien ohjaamisessa.

”et ainakii ku ois se yks vartija mukana siellä (osastokokouksessa), ni sit ollaan kärryillä missä mennään.”(H)

”Toihan on ihan hyvä et noilla on nyt toi pakkoukoilu, sen kannalla mä oon kyllä periaatteessa ollu. Ja siitäkin mä aika usein kävelen itekin melkein koko tunnin siellä. Siellä on sellasia, joiden kans tulee paljon juteltua ja muut siellä tekevät mitä tekevät; potkii palloa tai nostaa puntteja. (H)

”Et välillä niinku just tuntuu, et ku niitten (vankien) on hirveen vaikee johonkii rutiinii niinku tottua. Ja sit ne odottaa et ne melkeen kädestä pitäen haetaan. Et semmonen tsemppaaminen ja vetäminen vaa siihen mukaan. Mennään hakemaan sieltä sellistä.”(H)

Yksilön kuulumista johonkin ryhmään ja luokittumista sen kautta pidetään ensiarvoisen tärkeänä identiteetin kehittymiselle, joka luo perustan vuorovaikutukselle. Kuntoutuksen kannalta on oleellista identiteetin myönteinen kehittyminen, mikä vankilassa voi synnyttää ristiriitaisuutta. Sisäinen asemointi henkilöstön ja vankien suhteissa on rakenteissa vaikuttaen keskinäiseen vuorovaikutukseen. Vastakkaisuuden lieventäminen on myös turvallisuutta lisäävä tekijä.

”Yritän olla mahdollisimman paljon vuorovaikutuksessa niitten kanssa; tietynlaisena roolimallina, tavallisena ihmisenä. Koska se on kuitenkin se tarkoitus siinä, et oppii tuntemaan niitä, koska paljon paremmin pystyt vaikuttaa ku tunnet ne ja huomaat.” (H)

7.3 Kuntoutuminen

Teoriaosuuden pohjalta kuntoutumisen kannalta keskeisenä voidaan pitää vuorovaikutusta ja ongelmien ratkomisessa käytettyä lähestymistapaa. Niin Koski-Jännes, Holmberg kuin Murtokin viittaavat yksilöllisten tarpeiden huomioimiseen ja pitävät tärkeänä yksilön tutustumista itseensä. Toiminnan tulisi olla realistista suhteutettuna tutkintavankeuteen ja mahdollisen tulevan tuomion pituuteen. Käytettävissä olevia resursseja ja vaikutusmahdollisuuksia arvioitaessa on huomioitava yksilöllinen tilanne ja mitä vankilasta käsin voidaan tehdä. Alkuvaiheessa on Holmbergin mielestä oleellisempaa lisätä tietoisuutta omasta päihteenkäytöstä ja sitä ylläpitävistä tekijöistä kuin harjoitella vaihtoehtoisia selviytymistaitoja.

Motivointi-osastolla päihdekuntoutus tapahtuu keskusteluryhmissä, joissa pohditaan omaa päihteenkäyttöä. Päihdekuntoutuksen ohella tulee olla muutakin sosiaalista toimintakykyä tukevaa toimintaa. Päiväohjelmaan kuuluvat atk, rentoutus tahi liikunta ei virittänyt keskustelua siinä määrin kuin taideterapia. Sitä pidettiin vähän lapsellisena satutuokiona raavaille miehille. Vaikka siihen kohdistui paljon kritiikkiä, niin sen kautta opittiin myös pitkäjänteisyyttä ja keskittymällä piirtämiseen ajatukset olivat poissa ikävistä asioista. Kaikki vangit kokivat sen jollain tapaa hyödylliseksi, vaikkei sen yhteyttä päihdekuntoutukseen täysin ymmärrettykään.

Yhteiskuntoutuksessa on hyödynnettävissä yhteisö kuntoutustavoitteiden toteuttamisessa niin, että rakentavat ryhmäilmiöt tukevat uudenlaista käyttäytymistä. Toiminnan tulee olla tietoisista ja pohjata tavoitteiden selkeään määrittelyyn. Keskusteluryhmissä käsitellyt asiat pidettiin hyvin luottamuksellisina, eikä niistä puhuttu muualla. Tosin koettiin, ettei aina tullut ymmärretyksi tai sitten ei ollut edes halua repiä itseään auki, jos porukassa oli ”siipeilijöitä”, jotka eivät olleet elämäntavan muuttamista ajatellen niin tosissaan. Keskusteluryhmissä on huomioitu toiveita päihteisiin liittyvistä aiheista. Pidempään osastolla olleet olivat käyneet samojakin aiheita lävitse. Enemmän kuitenkin vangit olivat sitä mieltä, ettei heillä juuri ole vaikutusmahdollisuuksia toimintojen suhteen, vaan ne ovat ennalta suunniteltuja ja he ottavat vastaan, mitä tarjotaan. Kuntoutuvaa asiakasta pidetään aktiivisena toimijana oikeuksineen ja velvollisuuksineen, eikä kuntoutustoiminnan kohteena. Aktiivisuus on vankilassa järjestelmän rajoittamaa, mikä madaltaa vastuunottoa omista asioista.

”Vaikka nyt näkee itensä ihan raadollisena, kaikki ne paskat puolet, ni se on ihan yhtä tärkeätä ku ne hyvät puoletkii. Se rehellisyys itellensä, ni sehän on lähtökohta, et ku tuntee itensä, ni silloin on helpompi.. löytää helpommin niitä keinoja, millä tavalla sit myös motivoida itteensä ja mitä aseita henkisessä minässä on käytettävissä.”(V4)

”Kyllä se välillä on täällä niinku tossa motivointi-osastollakii, on ollut hetkiä, että on kokenut vähän raskaaks välillä näitten asioitten ruotimisen. (V2)”

Kuntouttavassa toiminnassa ydinajatuksena on voimavaroja ja mahdollisuuksia etsivä lähestymistapa, joka rakentuu yksilön tavoitteiden ja motiivien pohjalta. Resurssit muodostuvat henkilökohtaisista kyvyistä, taidoista ja psyykkisestä kestävydestä sekä saatavilla olevasta sosiaalisesta tuesta. Osaston toimintojen kautta vangit kokivat saaneensa keinoja asioiden käsittelemiseen oikealla tavalla ja alkuna käsittelylle. Olivat saaneet hyötyä päihteiden vaikutuksista ihmissuhteisiin. Kokivat tarpeelliseksi saada enemmän ajatuksen tasolle toimintaa.

”Aluks oli vaikeeta, mut sitte tota ku oppi olemaan jollakii tapaa niinku esillä ja läsnä niinku selvin päin, et oikeestaa ensimmäistä kertaa elämässään joutu maan, ni - se ei ollu helppoa se alku, mut sit se lähti siitä menemään, et sitä rohkaistu kyllä ja loppua kohti ni niitä (ryhmiä) jopa odotti.”(V2)

Samat, jotka toivat esille rehellisyyden itselle ja nöyryyden sille, että ovat vasta alussa, myös hyvin realistisesti ajattelivat tulevaisuudesta ja siellä vastaan tulevista ongelmista. He myös olivat löytäneet omia vahvuuksia enemmän itsepohdiskelun kautta kuin ryhmän aiheiden

pohjalta. Osasto on opettanut ”olemaan selvin päin sosiaalinen” (V2), ”itsevarmuutta”, ”tunnistamaan mitä mä oon”(V3), ”huomaamaan sen, et miten pielessä se oma elämäntyylsi on ollut”(V6 ja että ”ymmärtää pyytää apua”(V4).

Seuranta edistymisensä suhteen ei kukaan ollut kokenut, useimmat olivat kyllä sitä mieltä, että motivaatiota tulisi jollain tapaa pystyä osoittamaan tai välillä heräteltäisiin ihmisiä ja muistutettaisiin, millä osastolla ovat. Erityisohjaajan mielestä tavoitteen miettimistä hankaloittaa se, etteivät vangit osaa pysähtyä hetkeen ja pitää sitä myös merkinä siitä kuinka alkutekijöissä osastolla ollaan. Oma motivaatio syntyi hyvinkin pienistä, mutta itselle merkityksellisistä asioista ja sitä pidettiin ensiarvoisen tärkeänä päihteettömyydelle.

”Oma terveys on yks valtava motivaatio, ku meille on annettu tää yks kroppa ja sillä pitäs tää pätkä niinku vetää.”(V1)

”Mä haluan nähdä sen (tulevaisuuden) vaan valoisana, että tota ni nytte ollaan täällä, mut tää ei oo ikuista. Mul on siviilissä asiat kuitenkin niin hyvin, et mä oon sitä kii ajatellu paljon, että mulla on niin - niin monta kertaa ku jollain toisella. Että mulla on vielä se - on mahdollisuus.”(V2).

”Mä uskon, että mul on vielä elämää edessä ja mä uskon, ettei päihteetön elämä oo niin tylsää ja ankeeta.”(V6)

Tehtävistä mielipiteet hajosivat, oltiin sekä puolesta että vastaan. Toiset kokivat niistä saavansa tukea omaan pohdintaan, jotkut pitivät niitä hyödyttöminä, jos niiden purku jää tekemättä. Riippuen myös tehtävän syvällisyydestä ja kuinka henkilökohtaisiin asioihin menee, katsottiin osaston vankien välisellä ilmapiirillä olevan vaikutusta miten täyttää.

”Ai mitä hyötyy, no kyl se on päihteettömyys, varsinkii tän vankila-ajan. Ja oikeestaa niinku se, et tunnistaa itseänsä. Et on vähän niinku muuttunu siitä, mitä vuos sitte oli. Enemmän hyvä tunne, mut sit taas vähän outoa.”(V5)

Murto on esittänyt identiteetin vahvistuvan siirryttäessä arvostetumpaan ryhmään. Tarjoaako Motivointiosasto sellaisen mahdollisuuden. Pidetäänkö motivointiosastoa muita arvostetumpana ja perustuuko se enemmän parempiin olosuhteisiin kuin kuntoutuksen tarpeeseen. Tulosten perusteella vangit kokivat osaston ympäristön ja hengen sinällään kuntoutumista tukevaksi. Ryhmien kautta oli saanut ajatuksia, joita työstänyt omissa oloissaan tai pienessä porukassa. Joku ilmaisi pärjäävänsä tavallisessa lusimisessa eli myös sopeutumista vankilaolosuhteisiin tapahtui. Muutoin oli oppinut ajattelemaan positiivisesti tai koki haasteena positiivisten asioiden löytämiseen ja tukeutumisen siihen hyvään elämään ja

onnistumisiin, joita aiemmin saavuttanut. Erilaiset toiminnot ovat tarjonneet vaihtoehtoja ja mahdollisuuden kokeilla selvin päin sellaista, mitä ei ehkä ikinä siviilissä ollessaan olisi mennyt tekemään.

”Nyt on hyvä tehdä asioita, mitkä tuntuu tosi typerältä. Nyt on ollu hienoo kokeilla sitä, ei niinku nolaa itseensä, mut sillee niinku tehdä selvin päin asioita, mitä ei tulis mieleenkään niinku siviilissä tehdä. Ja sitte uskaltaa avata sen suun ja mennä tekemään jotain muuta, jotain erilaista.”(V3)

Heikommalle jäi omien vahvuksien ja voimavarojen tunnistaminen, tavoitteekseen useimmat määrittivät päihteettömyyden. Oman tilanteen ja siihen vaikuttaneiden tekijöiden ymmärrys. Selkeästi määritellyt tavoitteet puolestaan parantavat tuloksellisuuden seuranta ja niiden pohjalta voidaan suunnitella miten ja mitä keinoja käyttäen toivottu muutos olisi mahdollista. Vapautumista ajateltiin kuitenkin vielä pelon tunteen vallassa, etteivät saadut opit kannaa vielä siviilissä.

”Mua pelottaa se, et sit ku mä pääsen pois, ni unohtuaks ne kaikki viisaat päätökset. Et täällähän mä pystyn niinku olee päihteettä, et mun ei tee edes mieli, mut sit ku mä pääsen pois, et unohanks mä mun kaiken, et se menee niinku korttitalo hajalle, mun hienot ajatukset ja se mun visio. et mun tavote olis elää päihteettömänä, mut jotenkii se tuntuu vielä kaukaselta, pelottaa, et mä en ilmeisesti oo sit valmis vielä.”(V3)

Ryhmähengen katsottiin vaikuttavan myös siihen, miten avoimesti osastolla keskustellaan tai tulee vertaistukea. Toisten vankien kesken on syntynyt keskusteleva yhteisö, yleensä kokevat samanhenkisyttä, joko päihdetaustan, elämäkokemuksen tai ajatusmaailman suhteen. Keskustelut voivat olla hyvinkin luottamuksellisia ja syvällisiä. Kauppila pitää sosiaalisten taitojen omaksumisen kannalta tärkeänä, että niitä pääsee harjoittelemaan erilaisissa tilanteissa ja elämän olosuhteissa. Sosiaalisia tilanteita ei vankilasta puutu, joten harjoittelu on siten mahdollista. Erilaisten olosuhteiden realistinen vaikutus jää kuitenkin toteutumatta.

Kuntoutumista tapahtuu ohjatussa toiminnassa, mutta myös vankien kesken osastolla, jossa saadaan toisilta vertaistukea ja opitaan sosiaalisuutta. Yksilökeskusteluja pidettiin tärkeinä, koska niissä pääsee purkamaan omia hyvinkin henkilökohtaisia asioita syvällisemmin. Useimmat olivat käyneet kuitenkin vain kerran pari osastolla ollessaan osaston erityisohjaajan kanssa keskustelemassa. Pastorin ja psykologin kanssa oli käyty hyödyllisiä keskusteluja ja saatu uusia näkökulmia omaan ajatteluun. Pidettiin tärkeänä sekä saada purkaa ajatuksia, että niiden suunta pidettyä oikeana. Toisinaan esille oli tullut myös asia, josta ei alun perin edes ollut tarkoitus puhua. Tai vastaavasti niin, että tieto sovitusta keskustelusta jo

helpottaa, vaikkei mikään vaivaisikaan mieltä. Tukea vangit kokivat saavansa siviilistä lähimmäisiltä.

”Mä oon huomannu sen, kuinka paljon mua mun lähimmäiset rakastaa ja mä oon semmosia asioita vastaan taistellu koko elämäni. Pyrkiny niitä niinku tuhoamaan ja karkottamaan, mutta mä en oo siinä onnistunut. Et pikkuhiljaa sitä itekkii niinku kallistuu, et mä oon kumminkii tehny enemmän hyvää ku pahaa.”(V2)

7.4 Motivaatio heikkenee

Sekä henkilökunnan että vankien mielestä koettiin tärkeäksi, että osastolla on hyvä henki. Yksikin riittää laskemaan osaston ilmapiirin sellaiseksi, että toisten motivaatio kärsii. Erityisesti pidettiin huonona väärin perustein osastolle tulevia, koska toiset ovat kuitenkin vakavissaan päihteettömyytensä suhteen ja haluavat käsitellä asioita. Yhtenäisempi ryhmä sitoutuu myös paremmin toimintaan.

”Näissä ryhmissä on se ongelma, et jos on ihmisii, jotka pitää kaiken sisällä, eikä avaa suuta muuta ku johonkii huulenheimoon, ni kyllä mulla ainakii tulee sellanen olo siinä, et en mä viitti repii itteeni auki tähän.”(V6)

Kireän ilmapiirin koettiin vievän huomion pois kuntoutumisesta ja keskittymisen kohdistuvan väärin asioihin, joka useimmiten on kritiikkiä henkilökunnan toimintatapaa kohtaan. Erimielisyyttä synnyttivät näkemyserot oikeuksista ja velvollisuuksista tai erilaisesta työtavasta. Asiallisella keskustelulla pystyttiin vaikuttamaan siihen, miten asioita huomioidaan. Jotkut tosin kokivat paremmaksi vetäytyä, jos jotain asiaa ei saanut hoidetuksi. Niin henkilökunnassa kuin vangeissakin todettiin olevan erilaisia ihmisiä, samahan pätee siviilissäkin. Vankilassa ei kuitenkaan aina pääse karkuun epämiellyttävää tilannetta, jolloin erimielisyydet korostuvat.

”jollakii tavalla pitäs myös vartijoitten käsittää se, millä osastolla ne työskentelee... ettei rupee rasaan ja heikentää sitä motivaatioo, mitä sitten taa erityisohjaajien kautta ja tän kuntoutuksen kautta meille yritetään rakentaa.”(V4)

Epätietoisuus jatkosta koettiin ahdistavana osaston määräajan lähestyessä, kun ei tiennyt tulevasta; saako jatkaa osastolla, siirtykö työosaston puolelle vai mitä tapahtuu. Haastatteluajankohtana toimintoja oli peruuntunut eri syistä ja sen vaikutus motivaation laskuun tuotiin esille. Vankien taholta ymmärretään peruuntumiset ja että tulee yllättäviä

tilanteita, myös se, että talossa on muitakin vankeja. Toivottavaa kuitenkin oli, että peruuntumisista ilmoitettaisiin osastolle.

”Mä nyt en tiedä, et minkä takii viimeaikoina ni toi päiväjärjestys ei oo kauheesti pitänyt. Se tuo vähän semmosen, ku toimintoja aika paljon on jäänyt toteutumatta, ni se jotenkii laskee sitä motivaation tasoo ja sit joutuu odottaa, et onko vai ei oo, kut sit ei välillä ilmoiteta mitää.” (V3)

Tukea olisi tarvittu myös oman tilanteen tunnistamiseen. Käytettävän tekniikan on tuettava myös muutosprosessin vaihetta

”No ku mä en itekää oikee tiä, et missä mä nyt meen. Jotain tukee pitäis saada tai mä en tiedä et tarviinks mä, mut ku itekää ei tiedä, mitää niinku enää tarvis.” (V3)

”Tässä on justii tää vankeusaika ja ku ajattelee sillee, että mistä sitä tietää oikeesti että missä itte menee, missä vaiheessa on. Koska eihän sitä voi testata millää tavalla konkreettisesti, että itte pääsis kokeilee niitä valintoja.” (V4)

Vankien kesken vallitseva oma kulttuuri estää sen, ettei vartijoille tai muullekaan henkilökunnalle välttämättä kerrota sisäisistä ristiriidoista, saatika, että kyseenalaistettaisiin toisen vangin osastolla olo. Pelkotilat liittyivät sekä henkilökunnan mielialaan odotellessa tulevaa muutosta, että vankien ajatuksiin vapautumisesta, mutta myös seuraavasta päivästä, epävarmuus ja epätietoisuus, miten päivä sujuu. Kuitenkin pelätään mitä vaikutuksia yhdellä yksilöllä voi olla yhteisöön, jos tämä rikkoo sääntöjä. Yleisesti oli havaittu, että osaston ilmapiiri on alttiina aiheuttaen levottomuutta, motivaatiotason laskua ja epävarmuuden lisääntymistä.

Epävarmuutta lisäävänä pidettiin henkilökunnan vaihtuvuutta lähinnä osaston vartijoita koskien, koska menee aikansa ennen kuin vartija *”ottaa osaston haltuunsa”*. Vapaiden tai lomien aikana on monesti tapahtunut muutoksia osaston säännöissä tai käytännön arkeen vaikuttavissa jutuissa, mm. soittoaajat, hiljaisuuden aikana sellin ovet suljetaan, uuden vangin haku osastolle.

”Välillä tuntu, ett siellä piti kestää kaikki. Et ihan tommosia perushommia niinku järjestyssäännöt ja käyttäytyminen, et normaalisti ku kerran kaks sa not, ni homma toimii, mut sanot neljä-viis kertaa samasta asiasta ni se vähän turhauttaa, et ku sanot jostain ni ei tapahdu mitään. Et ku sait jonkuu isolla

vaivalla pois ni sama kaveri oli jo tullu vapailla takasi. Se syö niin hirveesti ainakii iteltä sitä pohjaa sit, et ei stii enää viitti paljon puuttuakaan sit.”(H)
”Tässä on edelleen, että ihmiset, jotka tekee tätä työtä täällä ni ajattelee asioista aivan eri tavalla. Siis sillä lailla, ettei niinku ajatella, että se on vankilan päihdekuntoutusosasto.”(H)

7.5 Yhteenveto

Motivointi-osasto ja päihdekuntoutus vaikuttavat ottaneen paikkansa Vantaan vankilassa ainakin sen perusteella, ettei toimintaa systemaattisesti yritetty haitata. Vaikkei osaston toimintaa suoranaisesti oltu siellä toimivalle henkilökunnalle väheksytty, toisinaan kollegoiden esittämät kommentit viittaavat siihen, ettei kuntoutuksesta ole hyötyä. Tärkeimpänä tukena vartijat pitivät hyvää yhteishenkeä ja samaa linjaa päätöksien noudattamisessa. Toisten työn tuntemus katsottiin myös omaa työtä helpottavaksi. Henkilökunnan kokemana osasto tarjoaa järkevää tekemistä vankila-ajalle ja tukee päihdeettömyyttä. Samansuuntaisia ajatuksia esittivät myös vangit, joskin ne olivat enempi yksilötasolla. Selvinpäin toimiminen oli positiivinen kokemus omasta kyvykkyydestään ja itsestä löytyi uusia puolia. Jatkopolku aiheutti pohdintaa ja miten päihdeettömyyden saa säilymään vapauden koitettua. Toiminnat tarjoavat erilaista tukea muutoksen käynnistämiseen ja ylläpitämiseen.

Kuntoutusvastaisuus tuli selvemmin esille vankien haastatteluissa ja heidän kokemuksistaan muilta asuinosaistoilta. Heidän näkemys oli, ettei muulla osastolla olisi voinut vapaasti puhua halustaan irtautua päihdeistä tai pystynyt keskittymään muutokseen, vaan olisi leimautunut. Tosin tilannetta ei pidetty pysyvänä ja myös Motivointi-osastolla oli törmätty niihin, jotka edelleen ajattelivat päihdemyönteisesti. Muilla osastoilla arvostelijat olivat niitä, joilla tietämys Motivointi-osastosta oli kaiketi kuulopuheisiin perustuvaa ja oma motivaatio elämäntavan muutokseen ei ollut herännyt.

Tuloksissa esille tulevat kokemukset ovat satunnaisotanta vankien osalta. Toisena ajankohtana tulos olisi voinut olla toisenlainen, koska kohderyhmän kokokin on pienentynyt. Kohdejoukko kuvaa mielestäni taustoiltaan sitä vaihtelevuutta, joka on kaikesta huolimatta aina olemassa. Tämän perusteella yksilöllisyyden huomioiminen on perusteltua. Haastatellut vangit olivat motivoituneita, heitä yhdisti ensikertalaisuus sekä se, että heillä oli sisäisiä resursseja käsitellä päihdeidenkäyttöä. Heillä oli vielä toivoa ja uskoa parempaan elämään.

Enimmäkseen kokemukset olivat positiivisia ja sekä henkilökunnan että vankien näkökulmasta tuotiin esille sopimusosastojen tärkeys. Epäkohtina esille tulleet asiat eivät niinkään olleet kielteistä suhtautumista, vaan yhteistä keskustelua vaativia asioita. Solmukohtia tuotiin

rohkeasti esille, minkä tulkitsen merkitsevän myös halua tehdä asioille jotain. Henkilökunnan taholta pidän tätä arjessa havainnointia osoituksena siitä, ettei työhön olla turhauduttu.

Henkilökunta ei kokenut lisäkoulutusta sinällään tarpeelliseksi, mutta kukaan ei ollut jyrkästi ajatusta vastaan. Vaikka koulutuksen katsottiin tuovan positiivista vaihtelua arkeen, sen toisaalta odotettiin selventävän näkemystä siitä, mitä vartijoilta odotetaan. Tärkeänä pidettiin yhdenmukaisuutta, että kaikki osallistuvat samalla tavoin, jos jotain suunnitellaan tai kehitetään.

Haastatteluissa esille tulleet kehitysehdotukset esitän lainauksina, joista olen jättänyt yksilöinnin pois. Perustelen ratkaisuni sillä, että mielipiteet tulevat tällöin tasavertaisempina huomioituiksi.

”ei pitäis olla näin paljon etuisuuksia, mitkä houkuttaa. Et ne pitäis ottaa pois noi punttialit.”

”vakituinen joku räväkkä mieshenkilö osastolle, jolla ois jo elämäkokemusta ja huumorintajua ja jämpä tietysti, ettei mistään säännöistä lähettäis luista maan.”

”pitäs panostaa kyllä, et niitä sitoutettas siihen päiväohjelmaan elikkä niille ois tekemistä. Et ne oppis sen, että yhteiskunnassa pitää tehdä muutakin kun olla ja nauttia etuisuuksia.”

”Et enemmän kerrottas mahdollisuuksista, tämmösestä osastosta esimerkiks. Et mulle ei kerrottu, mikä tän idea oikeesti on.”

8 Johtopäätökset ja kehitysehdotukset

Karkeasti tulkiten osaston toiminta on siellä työskentelevän henkilökunnan sekä osaston vankien mielestä hyödyllistä. Perusasiat ovat kunnossa, joten kehitysehdotukseni ovat sellaisia, että ne voidaan toteuttaa pidemmällä aikavälillä. Tällöin toivottavasti jää aikaa myös suunnittelulle ja vältetään hätäiset ratkaisut, koska kyse ei ole mistään akuutista ongelmasta, joka vaatisi välitöntä reagoitua.

Opinnäytteessäni keskeistä on päihdekuntoutus tutkintavankeusaikana. Usko yksilön mahdollisuuteen kasvaa ja kehittyä on psykososiaalisen kuntoutuksen arvoja, johon vankeinhoidonkin toiminta perustuu. Tutkintavankeusajan riskinä on yllätyksellisyys, joka voi johtaa suunnittelemaan kuntoutuksen päättymiseen aiheutuen tuomioistuimen vapauttavasta päätöksestä, positiivisen näytteen antamisesta tai siirrosta toiseen vankilaan.

Tätä on pyritty ehkäisemään valintaprosessilla, jolloin sopivalla valinta-ajankohdalla voidaan taata keskeytymätön kuntoutusaika Motivointi-osastolla.

Tutkintavankilassa sopimusosastolla pääsyä rajoittavat mm. tutkinnalliset eristykset ja laitosturvallisuuteen liittyvät tekijät. Hakuprosessi on tarkoituksenmukainen senkin vuoksi, että Motivointiosaston toiminta-ajatus ei vesittyisi, vaan mahdollistaisi kuntoutumisen sitä haluaville. Valinta tulee tehdä yksilöllisten tekijöiden perusteella kuten tähänkin asti, mutta valintaprosessia on syytä kehittää niin, että se muodostuu hakemus ja haastattelu mukaan lukien osaksi kuntoutusta. Soveltuvuuden arviointi on vaativa tehtävä ja edellyttäisi useampaa tapaamista ennen lopullista valintapäätöstä. Nykytilanteessa ei ole riittävästi aikaa paneutua ja vangin tuntemus jää hyvin pinnalliseksi. Valvontahenkilökunnalla olevaa hiljaista tietoa mm. vangin käyttäytymisestä ja yhteyksistä osastolla tulisi hyödyntää tehostetummin.

Motivointi-osasto on ympäristönä kuntoutusta tukeva, mutta osaston ilmapiiri on herkkä vaihteluille. Osaston historia ja kehitys yhteisöhoitollisesta Teema-osastosta Motivointi-osastoksi on oikeastaan keventänyt osastolle asetettuja vaatimuksia, mutta käytännössä toiminnot ovat kehittyneet päinvastoin sekä tarjonnan että sisällön suhteen. Monipuolinen toiminta ja erilaiset ryhmät palvelevat myös yksilötasolla, koska jokainen voi ottaa niistä sen, mikä on itselle tarpeen. Kuntoutujan omien voimavarojen etsiminen ja tarpeiden kuunteleminen ei tulosten perusteella tullut esille, mistä voinee päätellä, että työtä tehdään enemmän järjestelmä- kuin kuntoutujälähtöisesti. Mahdollisuus tutustua itseensä ja tutkia päihteiden käyttöä edistää uuden identiteetin rakentumista pois päihteidenkäyttäjän ja rikollisen identiteetistä. Tukemalla ja ohjaamalla käytöstä sekä ajattelua oikeaan suuntaan vahvistetaan vangin uskoa omaan toimintaan. Osaston arjessa tapahtuu paljon päiväjärjestykseen kirjatun ohjelman ulkopuolella ja niiden lomassa. Havainnointi osastolla, puuttuminen ja mallina oleminen on osa vankeuteen ja myöhemmin myös yhteiskuntaan sopeuttamista; miten asennoituu sääntöihin ja lakeihin.

Tulosten perusteella tavoitteiden asettaminen ja seuranta on vähäistä, mikä voi heijastua kuntoutuksen vaikuttavuuteen. Nykytilanteessa edistyminen jää vangillekin epäselväksi. Näkisin tarpeelliseksi yksilökeskusteluiden säännöllisyyden, jolloin olisi mahdollista arvioida motivaatiota, seurata edistymistä, pohtia muutoksen vaihetta sekä paneutua asioihin, joita ei halua ryhmässä käsitellä. En lisäisi ohjattua toimintaa, vaan siirtäisin vastuuta vangille omasta edistymisestään. Kuntoutumista tapahtuisi ohjatun toiminnan ulkopuolella. Motivaation luominen on haasteellista tutkintavankeusaikana, kun päällä on vielä avoin oikeusprosessi.

Kognitiivis-behavioraaliseen ajatteluun perustuvat toimintamuodot vaikuttavat sekä haastattelujen että havainnoinnin perusteella toteutuvan käytännön työssä. Yhtenä

tavoitteena voisi olla vakiinnuttaa ne niin, etteivät ne ole riippuvaisia henkilökunnan muutoksista. Osastolla tulisi olla selkeä runko ja suunnitelma, mikä ohjaa toimintaa. Tällä vähennettäisiin ylimääräistä elävyttä ja taattaisiin tasavertaisempi tarjonta osaston läpikäyville vangeille. Uskon kaikkien hyötyvän siitä, että toiminnot pystytään toteuttamaan, vaikka niitä sitten olisi vähemmän. Enemmän tulee kiinnittää huomiota siihen, mihin ja keiden tarpeisiin toiminnalla vastataan. Nykytilanteessa korostuneesti keskitytään päihdeongelmaan, hakemuksessa tai haastattelussa ei selvitetä taustatilannetta ja muita ongelma-alueita. Kuntoutumisen eteneminen on aina yksilöllinen prosessi ja sen vuoksi suhtaudun kriittisesti määräaikaan osastolla.

Kuntoutuksen tuloksellisuuteen vaikuttaa sekä yksilön sisäiset että ulkoiset resurssit, kuntoutettavan ja työntekijän välinen suhde ja toimintaympäristö. Monen vangin omat käytettävissä olevat resurssit, joita kuntoutumiseen tarvitaan, ovat usein puutteelliset johtuen heikosta fyysisestä ja psyykkisestä kunnosta sekä syrjäytymisestä. Sopivuutta osastolle voisi arvioida siltäkin pohjalta, miten lopussa henkilökohtaiset voimavarat on, jaksako ja onko energiaa muutoksen käynnistämiseen ja uskooko itse siihen. Todelliset mahdollisuudet huomioida vangin kokonaisvaltainen elämäntilanne on rajoitettu johtuen tutkintavankeusajan vähäisestä tiedonkeruusta ja verkostoitumisesta siviilitahojen kanssa. Vankilaan joutuminen on elämäntilanteen muutos, josta selviytymisessä sosiaalisen tuen merkitys korostuu ja sitä taas on yksilötasolla rajoitetusti tarjolla. Moniammatillisuutta on ja se toteutuu jossain määrin, mutta tieto on sektoroitunutta, jolloin vangin kokonaistilanteesta ei muodostu yhtenäistä kuvaa kenellekään. Kuntoutus keskittyy tällöin vain tiedossa olevaan, vaikka tuloksellisuuden kannalta olisi huomioitava muitakin osa-alueita. Liikunnan ja terveyden merkitys osana kuntoutumista on jäänyt osastolla vähälle huomiolle. Liikunta tarjoaa mahdollisuuden positiivisiin kokemuksiin, saavuttamaan hyvän olon ilman päihteitä ja tuo myös korvaavaa tekemistä vapaa-aikaan.

Kuntoutuksellisen rakenteen lisäämiseksi ehdotan pohdittavaksi esim. asiakokonaisuuksia, joihin Motivointi-osastolla keskitytään ja miten ne loogisesti etenevät tai liittyvät toisiinsa sekä niiden kirjaamista näkyville. Menettely mahdollistaisi seurannan ja tekee toiminnasta avoimempaa. Omien tarpeiden tunnistaminen ja niiden huomioiminen jo hakeutuessa vaatii hakemuslomakkeen päivittämisen. Tulosten perusteella tarpeiden tahi tavoitteiden vaikutus toimintaan ei juurikaan tullut esille tai kuvasi enemmän kokonaistavoitetta kuten päihdeettömyyttä. Pahin uhka lienee se, että vanki kulkee läpi vankeusprosessin kuin tuote jotain linjaa pitkin, jossa kohdistetaan erilaisia toimintoja tarpeen mukaan. Kehittämisessä huomioitava myös inhimilliset tekijät, jotta toiminta vastaa arvoperusteita.

Motivointi-osastolla on takanaan liki 8-vuotinen taival, jonka aikana on tapahtunut muutoksia ja henkilökunnan vaihdoksia sekä laitos- että organisaatiossa. Yhteisen näkemyksen

luominen ja toimintaidean kirkastaminen sekä työnjaon selkeyttäminen ovat mielestäni ensisijaisia kehittämisen kohteita. Yksittäisen työntekijän on vaikea saada kokonaisvaltaista kuvaa osastosta, sen tarkoituksesta ja tavoitteista tahi toiminnan perusteista. Ohjeistuksen hajanaisuus ja lyhyen aikavälin useat muutokset hajottavat eheyttä. Näkisin tarpeelliseksi käsitteiden avaamisen ja osaston toiminnassa vaikuttavan taustateorian esille tuomisen. Osaston toimintaa ohjaavat raamit saataisiin tällöin näkyville, konkreettisemmiksi ja tietoisuus niistä vahvistaisi tulevaisuudessa tehtäviä linjauksia. Osaston struktuurin vahvistaminen tuo selkeyttä, joka helpottaa kaikkien työtä. Osastokokouksiin ehdotan sisällöllistä muutosta niin, että ne toimivat kuntoutuksen tukena.

Selkeät vastuut jäsentävät toimintaa ja takaavat työrauhan, jolloin aikaa ei kulu asioiden selvittelyyn. Kehittämisen tulisi tapahtua yhdessä eri henkilöstöryhmien kesken, mikä edesauttaa muodostamaan yhtenäisen näkemyksen toiminnasta. Samalla lisääntyy toisten työntuntemus ja ammatillisuus omassa työssä vahvistuu. Johdonmukaisuus lisääntyy työntuntemuksesta, se strukturoi ja luo järjestystä sekä selkeennyttää vastuita, joita Murto pitää perusturvallisuutta luovina. Tulee myös käsittää se, että tehdään eri työtä ja eri keinoin, mutta saman asian eteen. Perusasioiden hallinta tai ainakin tiedostaminen toimintamalleista ja menetelmistä puolin ja toisin vähentäisi ristiriitoja.

Vankeinhoidon historiassa on vaihdellut vuoroin kuntouttavaa ja turvallisuutta painottava ajattelu jättäen jälkensä tämänkin päivän työhön. Tuloksissa tämä rakenteellinen asemointi tuli esille mm. vankien suhtautumisessa vartijoihin ja toisaalta vartijoiden pysyttäytyminen valvonnan tehtävissä. Säännöt ja hierarkkisuus ovat näkyviä elementtejä byrokraattisuudesta ja ohjaavat pitkälti myös kuntoutustyötä. Ammatillisella työtavalla on merkitystä; lähtekö työ asiakkaasta käsin vai järjestelmän kautta. Kuntoutujalähtöisyys on kiinni enemmän asennoitumisesta ja siitä, millaisen työtavan omaksuu kuin byrokraattisen organisaation rakenteiden tai sääntöjen muodostamista rajoista. On ymmärrettävä, että kuntoutujalähtöinen työote vastuuttaa vankia omien asioidensa ja ongelmiensa hoidossa ja siten edistää selviytymistä siviilissä. Työntekijän tehtävänä on jakaa tietoa ja ohjata oikeaan suuntaan.

Esille tullut ristiriita tiedon jakamisen sekä hyvän yhteistyön ja käytännön ongelmien esiintymisen välillä esim. sääntöjen kontrolloinnin, sovittujen asioiden noudattamisen tai toimintatapojen suhteen tulisi käsitellä avoimesti kaikkia osapuolia kuullen. Yhdessä päätetään jatkosta tai tarvittavista toimenpiteistä. Hätäisillä ratkaisuilla ei saada pysyvää tulosta aikaiseksi ja kun hetken päästä palataan vanhaan tai keksitään jotain uutta, niin se lisää turhautumista.

Monipuolisen ammatillisen kehittymisen lisäksi paras palkkio työn valmistumisesta on henkinen vapaus ja se, että olen taas lapsilleni aidosti läsnä ja kuunteleva. Prosessin aikana kävin moneen otteeseen henkistä taistelua itseni kanssa. Motivaation etsiminen, kun työ ei ottanut edistyäkseen, vaati ponnistelua ja samalla paljastui omia kehitettäviä alueita. Aikataulutuksen suhteen on edelleen kehitettävää, kun nyt ymmärtää sen merkityksen havaittuani ensin haitat sen puuttumisesta. Oman työpisteen rauhoittaminen ja työn rajaaminen opinnäytettä tehdessäni on ollut loppuun asti jatkuvaa oppimista ja se jatkuu edelleen työssä. Perusluonnettani kuvaa periksiantamattomuus, jonka johdosta pakotettukin puurtaminen työn valmistumiseksi voi lopulta olla palkitsevaa. Ne aallonpohjat ovat olleet koko prosessin opettavaisinta aikaa, koska silloin on joutunut miettimään omia valintojaan ja niiden seurauksia. Vastaisuudessa osaa arvioida paremmin omia voimavarojaan ja realistisia suoriutumismahdollisuuksia. Prosessin aikana oma stressinsietokyky harjaantui, toisaalta havaitsin työskenteleväni tehokkaammin pienen paineen alla.

Teorian kokoaminen lisäsi tiedollista osaamista kuntoutuksesta ja päihdetyöstä, joka alussa oli hyvin kapea-alaista. Tiedon hankkimisen keinot sekä kriittinen arviointi tarpeellisuudesta ja sen lähteestä on kehittynyt. Mielestäni idean ja suunnitelman esittäminen tuli liian varhain opintojen alkuvaiheessa. Aihe kypsyi ja sai uusia näkökulmia syventävien opintojen jälkeen. On tietysti perusteltua laittaa työ vireille hyvissä ajoin, mutta liian varhainen aloittaminen voi myös hidastaa edistymistä. Vähän niin kuin muutosprosessissa oikean menetelmän valinta oikeassa vaiheessa on edistymisen kannalta oleellista. Prosessia voisi mielestäni verrata vankeusprosessiin. Molemmissa on toisiaan muistuttavia elementtejä kuten valmistelua, epätietoisuutta ja epävarmuutta. Seminaaritalaisuudet vastaavat oikeudenkäyntejä ja molemmissa tapauksissa sovittu ajankohta voi muuttua. Yhteydenoton odottelu opettajan tai asianajajan taholta on hermoja raastavaa. Tuomio voi olla hylkäävä, hyväksyvä tai lisääineistoa vaativa ja lopulta saavutettu tutkintotodistus on kuin vapauspassi. Työn kannalta on ollut hyödyllistä kohdata erilaisia tunnereaktioita, koska vankilassa asiat saavat vielä suuremman merkityksen.

Ajan puutteen vuoksi en mielestäni onnistunut purkamaan tuloksia ja johtopäätöksiä niin auki kuin olisin halunnut. Myös sitominen teoriaan jäi vaillinaiseksi, joten kehitettävääkin jäi. Vaikka tutkielman tekeminen oli ajoittain työlästä, niin kiinnostusta se ei ole sammuttanut. Tehtyjä tutkimuksia ja niiden tuloksia osaa nyt lukea ja tulkita toisessa valossa. Koska opinnäytetyön tieteellinen merkitys on minimaalinen, pidän sen antia työyhteisölle merkittävämpänä. Joistain työn sisältämistä ehdotuksista on jo keskusteltu osastosta vastaavan erityisohjaajan kanssa, mutta mitään ei kuitenkaan lähdetä viemään läpi pohtimatta vaikutuksia pidemmällä tähtäimellä. Matkan varrella syntyi joitain uusia ideoita ja näkökulmia, jotka omasta työstä jouduin rajaamaan pois, mutta olisivat mielenkiintoisia esim. jatkotutkimusaiheina. Pohdin mm. organisaatiokulttuurin merkitystä nykyiselle

toiminnalle ja asenteille, laatuajattelun painottamista ja mistä tekijöistä se voisi koostua. Seuranta päihteettömällä polulla pysymisestä kohderyhmäni tai muille osaston läpikäyneille vangeille, miten heillä menee vuoden kuluttua. Työhyvinvointiin liittyen toiminnallinen opinnäytetyö vastakkaisuuksien hallinnasta olisi aihe, jota mielestäni olisi hyödyllistä käsitellä, koska kuntoutus ja turvallisuus tulevat jatkossakin olemaan osa arkea.

Muutoksessa siirrytään tuntemattomaan ja siihen liittyy usein epävarmuutta ja pelkoa. Nämä kaksi tekijää synnyttävät muutosvastarintaa, kun ei tiedetä, mitä muutos tuo tullessaan ja sen vuoksi on helpompaa pitäytyä vanhassa ja turvallisessa. Muutokselle on löydettävä hyvä perustelu, jonka kautta mieltä sen itselleen hyödylliseksi. Tällöin sitoutuminen muutostyöskentelyyn ja motivaation säilyttäminen on parempaa. Vaikka julkista hallintoa leimaa byrokraattisuus ja siitä aiheutuva jäykkyys, se ei kuitenkaan ole este kehittämiselle. Vallitseva toimintamalli on aikojen saatossa syöpynyt osaksi kulttuuria ja sen muuttaminen vaatii uusien tapojen omaksumista sekä aikaa. Viimeisimmät uudistukset vuoden 2010 alussa vaikuttivat myös Motivointi-osaston toimintaan mm. kuntoutusjatkumoa suunniteltaessa. Uuden organisaation myötä ei puhuta enää vankeinhoidosta vaan rikosseuraamusalasta. Sen perustehtävän ja toiminnan ytimen selkeä kuvaus henkilökunnalle auttaisi jäsentämään työtä ja määrittämään oma paikka ja merkitys toiminnassa.

Lähteet

- Ahokas H. 2004. Päihdetyön arjesta. Teoksessa Hänninen V. & Ylijoki O-H. (toim.) Muuttuuko ihminen? Tampere: Tampereen Yliopistopaino Juvenes Print. 211 - 244.
- Bonta J. 2003. Rikoksenteekijöiden kuntouttaminen - tutkimuksesta käytäntöön. Teoksessa Järvenpää R. & Kempas M. (toim.) What Works - Mikä toimii vankeinhoidossa ja kriminaalihuoltolaitoksessa? Vankeinhoidon koulutuskeskuksen oppikirja 1/2003. Vantaa: Dark Oy, 52 - 64.
- Havio M., Inkinen M. & Partanen A. 2008 (toim.) Päihdehoitotyö. 5.painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Hirsjärvi S. & Hurme H. 2001. Tutkimushaastattelu - Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi S., Remes P. & Sajavaara P. 1997. Tutki ja kirjoita. 11. painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Holmberg N. 2003. Päihderiippuvuudet. Teoksessa Kähkönen, S., Karila I. & Holmberg N. (toim.) Kognitiivinen psykoterapia. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. 225 - 244.
- Härkäpää K. & Järvikoski A. 1995. Kuntoutusmotivaatio, suunnitelma ja prosessinohjaus. Teoksessa Suikkanen A., Härkäpää K., Järvikoski A., Kallanranta T., Piirainen K., Repo M. & Wikström J. (toim.) Kuntoutuksen ulottuvuudet. Juva: WSOY:n graafiset laitokset. 174 - 187.
- Härkäpää K. & Järvikoski A. 1995. Psykkinen sopeutuminen, selviytyminen ja hallinta. Teoksessa Suikkanen A., Härkäpää K., Järvikoski A., Kallanranta T., Piirainen K., Repo M. & Wikström J. (toim.) Kuntoutuksen ulottuvuudet. Juva: WSOY:n graafiset laitokset. 128 -160.
- Härkäpää K. & Järvikoski A. 1995. Kuntoutuksen seitsemän kehitysaluetta. Teoksessa Suikkanen A., Härkäpää K., Järvikoski A., Kallanranta T., Piirainen K., Repo M. & Wikström J. (toim.) Kuntoutuksen ulottuvuudet. Juva: WSOY:n graafiset laitokset. 49 -92.
- Isoherranen K. 2006. Moniammatillinen yhteistyö. Vantaa: Dark Oy.
- Johnson B. 2004. Miten selvitä ongelmista, joihin ei ole ratkaisua? Pieksämäki: Resurssi. RT-Paino Oy.
- Järvikoski A. & Härkäpää K. 2004. Kuntoutuksen perusteet. Helsinki: WSOY.
- Kaipio K. & Murto K. 1996. Toimiva yhteisö. 4.painos. Saarijärven Offset Oy. Saarijärvi.
- Kauppila R.A. 2005. Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot. Vuorovaikutusopas opettajille ja opiskelijoille. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Karila I., Holmberg N. & Laaksonen R. 2003. Käsitteellistäminen. Teoksessa Kähkönen S., Karila I. & Holmberg, N. (toim.) Kognitiivinen psykoterapia. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 37 - 56.
- Kauppila R. A.2005. Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot. Vuorovaikutusopas opettajille ja opiskelijoille. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Kettunen R., Kähäri-Wiik K., Vuori-Kemilä A., Ihalainen J. 2002. Kuntoutumisen mahdollisuudet. Porvoo: WS Bookwell Oy.
- Koski-Jännes A. 1995. Huppu silmiltä. Katsaus vankien päihteiden käytön vähentämismenetelmiin ja niiden tuloksellisuuteen. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Laine M. 1994. Voidaanko vankeja ja rikollisia kuntouttaa? Helsinki: Painatuskeskus Oy.

Lappalainen-Lehto R., Romu M-L. & Taskinen M. 2008. Haasteena päihheet - Ammatillisen päihdetyön perusteita. 1.painos. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit OY.

Lindroos J-E. & Lohivesi K. 2004. Onnistu strategiassa. Juva: WS Bookwell Oy.

Luukkala J. 2007. Vankilapsykologin käsikirja. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Oppikirja 3/2007. Tampere: Juvenes Print.

Miller W. 2008. Motivaation ja muutoksen käsitteellistäminen. Teoksessa Kohti muutosta - Motivoitumisen menetelmiä päihde- ja käyttäytymisongelmiin (toim.) Koski-Jännes A., Riittinen L. & Saarnio P. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. 16 - 40.

Murto K. 1997. Yhteisöhoitoon suuntauksia. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Mutalahti T. 1999. Hoito ja rangaistus kohtaavat. Vankien päihdehuolto- ja kuntoutusprojektin loppuraportti. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Numminen L. 2004. Vanginvartijasta vankilapedagogiksi. Turun yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Lisensiaattitutkielma.

Pajuoja J. 1997. Vankeinhoitoon vaihtoehtoja. Helsinki: Hakapaino.

Rikollisuustilanne 2006. 2007. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 229. Helsinki: Hakapaino Oy.

Rikosseuraamusalan käsikirjoja 2/2008. Päihdevalvonnan opas. Rikosseuraamusvirasto

Salminen, A. 2002. Hallintotiede. Organisaation hallinnolliset perusteet. 6.painos. Helsinki: Edita Prima Oy.

Suominen S. & Tuominen M. 2007. Palveluohjaus - portti itsenäiseen elämään. Helsinki: Profami

Tuomi J. & Sarajärvi A. 2006. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 1.-4. painos. Jyväskylä: Gummerrus Kirjapaino Oy.

Sähköiset lähteet

Rikosseuraamusalan ohjelmatyön linjaukset 2008. [Pdf-dokumentti]
<<http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/y98fikdy4.pdf>> (Viitattu 9.4.2009.)

Rikosseuraamusvirasto. 2009. [WWW-dokumentti]<<http://www.rikosseuraamus.fi/>> (Viitattu 9.4.2009.)

Rikosseuraamusviraston monisteita 5/2008. Rikosseuraamusalan asiakaskunta, työprosessit ja kuntouttaminen. Työryhmän mietintö. [Pdf-dokumentti]
<<http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/z9ghz.pdf>> (Viitattu 9.4.2009.)

Rikosseuraamusviraston työjärjestys 22.12.2008. [Pdf-dokumentti]
<<http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/4695i6.pdf>> (Viitattu 9.4.2009.)

Salo-Chydenius S. 4.4.2006. < <http://www.paihdelinkki.fi/tietoiskut/651-toiminnalliset-ja-luovat-menetelmat>> (Viitattu 10.12.2009.)

Tutkintavankeuslaki 23.9.2005/768. [WWW-dokumentti]
<<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050768>>. (Viitattu 9.4.2009)

Uusintarikollisuuteen vaikuttavat toimintaohjelmat rikosseuraamusalalla 2005. [Pdf-dokumentti] <<http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/7ih4p3svv5zo.pdf>.> (Viitattu 24.8.2009)

Vankeinhoitolaitos 2009. [WWW-dokumentti] <[http://www.vankeinhoito.fi/.](http://www.vankeinhoito.fi/)> (Viitattu 24.8.2009)

Vankeinhoitolaitoksen päihdestrategia 1999 osa 1: toimintaohje. [WWW-dokumentti]. <<http://www.rikosseuraamus.fi/6590.htm>.> (Viitattu 9.4.2009)

Vankeinhoitolaitoksen työjärjestys 5.2.2009. [Pdf-dokumentti] <<http://www.vankeinhoito.fi/uploads/qbpeh2h.pdf>.> (Viitattu 9.4.2009)

Valtioneuvoston asetus rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta 26.1.2006/84. [WWW-dokumentti] <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060084>.> (Viitattu 24.8.2009)

Julkaisemattomat lähteet

Aamuvuori T. & Järvenpää R. 1996. Raportti ”Yhdyshenkilön työ” -koulutustilaisuuksista Vantaalla, Konnunsuolla, Kuopiossa, Vaasassa, Turussa ja Hämeenlinnassa 15. - 22.3.1996.

Raportti Vantaan vankilan Teema-osastosta. 27.1.2003

Suunnittelutyöryhmän pöytäkirjat ajalla 1.1. - 29.4.2002

Rikosseuraamusviraston tiedote 18.11.2008

Toimintasuunnitelma 2009. Vantaan vankilan vankitoimintojen ja sosiaalityön sektori. 16.2.2009.

Työntekijöiden manuaali. 2008

Vantaan vankilan päihdestrategia. 2007

Kuvat

Kuva 1: Tarpeen, tavoitteen ja toiminnan vuorovaikutus	17
Kuva 2: Peruselementit irrottauduttaessa päihderiippuvuudesta	18

Liitteet

Liite 1 Kliinisen- ja kuntoutujälähtöisen mallin vertailu.....	57
Liite 2 Vastakkaisuuksia kuvaava nelikenttä	58
Liite 3 Työn tavoitteet, arvot ja periaatteet	59
Liite 4 Hakemus Motivointi-osastolle	61
Liite 5 Sitoumus kaavake	61
Liite 6 Valinnassa huomioitavia tekijöitä	63
Liite 7 Motivointi-osaston säännöt	64
Liite 8 Rikosseuraamusviraston tutkimuslupa	65
Liite 9 Haastattelurunko vangeille	67
Liite 10 Haastattelurunko henkilökunnalle	68
Liite 11 Tutkimustiedote ja suostumus haastatteluun.....	69

Kliininen malli	Asiakaslähtöinen (kuntoutujalähtöinen) malli
Kuntoutettava	Asiakas (kuntoutuja)
toiminnan kohde	elämäänsä suunnitteleva
passiivinen rooli	aktiivinen subjekti
Kuntoutustyöntekijä	Kuntoutustyöntekijä
asiantuntija	yhteistyökumppani
toiminnan subjekti	tekee ehdotuksia
vastaa toiminnasta	tukee päätöksenteossa
antaa toimintaohjeet	kannustaa
Suhteen luonne	Suhteen luonne
yksisuuntainen vaikutussuhde	yhteistyösuhde
perustuu eriarvoisuuteen	perustuu tasa-arvoon
palkitsee asiakkaan riippuvuutta	palkitsee asiakkaan riippumattomuutta
Ratkaisujen hakeminen	Ratkaisujen hakeminen
yksilön ongelmien hoitamista	yksilön vahvuuksista
fyysisen ja sosiaalisen	
ympäristön kehittämistä	
Tulevaisuuden ennuste	Tulevaisuuden ennuste
omasta kontrollista	omat ongelmanratkaisukeinot
asiantuntijakontrolliin	paranevat
yhä vähäisemmät ongelmat	asiantuntijatarve vähenee
synnyttävät avun tarvetta	voimaantuminen (empowerment)
avun tarve lisääntyy	

<http://herkules.oulu.fi/isbn9514271289/html/x251.html>

Työelämän ristiriitojen ja vastakkaisuuksien hallintakeino

Edellyttää vastakohtaparia, jotka ovat toisistaan riippuvaisia aiheuttaen sellaisia ongelmia, jotka eivät ole ratkaistavissa vaan arkipäivää. Vaikeuksien taustalla oleva ydinjännite tulee esille ristiriita- ja ongelmatilanteissa. Välttelemällä ei poisteta ongelmaa, vaan aikaa tuhlaantuu miinuspuoliin. Käsittelyllä on mahdollista laajentaa todellisuuden käsitettä. Vankilassa vastakohtaparina on kuntoutus ja turvallisuus.

V +	O+
KUNTOUTUS	TURVALLISUUS
V-	O-

Nelikentän täyttämiseen tarvitaan ryhmä tai useampia, jotka koostuvat molempien puolten edustuksesta. Alkutilanteessa kuvataan ristiriita ja erimielisyys on jopa suotavaa. Ryhmänä pohditaan haittoja tai hyötyjä, kirjataan ne ylös ja siirrytään ryhmänä ruutu kerrallaan eteenpäin niin, että yksi lukee kirjaukset. Käydään läpi tunteet ja ajatukset, joita herää kussakin kohdassa. Perusajatuksena hallinnassa on, ettei kumpikaan yläruutu (= +) ole lopullinen tavoite.

Täyttäminen aloitetaan alasarakeista (-) eli mietitään haittapuolia jos keskitytään kuntoutukseen ja laiminlyödään turvallisuus, vastaavasti toisin päin. Samalla tavalla täytetään yläpuoli (+), joihin kirjataan hyötyjä molemmissa tapauksissa.

TAVOITTEET, ARVOT JA PERIAATTEET

Vankeinhoitolaitoksen ja Kriminaalihuoltolaitoksen tavoitteena on

- huolehtia osaltaan yhteiskunnan turvallisuudesta pitämällä yllä laillista ja turvallista seuraamusten täytäntöönpanojärjestelmää
- myötävaikuttaa uusintarikollisuuden vähentämiseen ja rikollisuutta ylläpitävän syrjäytymiskehityksen katkaisemiseen.

Tavoitteen saavuttamiseksi täytäntöönpano toteutetaan siten, että

- se on turvallista niin yhteiskunnalle, tuomitulle kuin henkilökunnallekin
- tuomitun mahdollisuutta selviytyä yhteiskunnassa ja ylläpitää terveyttään ja hyvinvointiaan tuetaan
- tuomitun valmiudet omaksua rikokseton elämäntapa paranevat

ARVOT

Toiminnassaan Vankeinhoitolaitos ja Kriminaalihuoltolaitos sitoutuvat suomalaisessa yhteiskunnassa tärkeinä pidettäviin arvoihin ihmisarvon kunnioittamiseen ja oikeudenmukaisuuteen. Työtä ohjaa myös käsitys yksilön mahdollisuudesta muuttua ja kasvaa.

Näihin arvoihin sitoutuminen merkitsee mm:

- perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien turvaamista
- tuomittujen*) kohtelemista inhimillisesti, asiallisesti, ja keskenään tasavertaisesti
- kaiken toiminnan lainmukaisuutta sekä oikeuden ja kohtuuden noudattamista
- täytäntöönpanon toteuttamista siten, että se tukee tuomitun yksilöllistä kasvua ja kehitystä sekä hänen pyrkimystään rikoksettomaan elämään

*) periaateohjelma koskee myös tutkintavankeja ja ulkomaalaislain nojalla säilöön otettuja sekä henkilötutkittavia ja muita Kriminaalihuoltolaitoksen asiakkaita

PERIAATTEET

Rangaistusten täytäntöönpanossa noudatetaan normaalisuuden periaatetta. Sen lisäksi Vankeinhoitolaitos ja Kriminaalihuoltolaitos noudattavat toiminnassaan mm. seuraavia periaatteita:

- **Tuloksellisuus:** Vankeinhoitolaitos ja Kriminaalihuoltolaitos ovat vastuussa yhteiskunnalle niille asetettujen tavoitteiden saavuttamisesta. Toiminnan tuloksia, tehokkuutta, vaikuttavuutta ja taloudellisuutta arvioidaan säännöllisesti ja avoimesti. Arviointi ohjaa toimintatapoja ja keinojen käyttöä.
- **Yksilöllisyys ja yksilön vastuullisuus:** Täytäntöönpanossa otetaan huomioon tuomitun tilanne ja yksilölliset tarpeet. Täytäntöönpanoon sisältyvien toimenpiteiden on vahvistettava yksilön kykyä ottaa vastuu omasta elämästään ja vastata tekojensa seurauksista.
- **Ammatillisuus:** Vankeinhoito ja kriminaalihuoltotyö on vaativaa, ihmisten kanssa tehtävää työtä, joka edellyttää ammatillista työtötta. Ammatillisuuteen kuuluvat

muun muassa työn jatkuva arviointi ja kehittäminen, yhteistyökyky sekä kyky kehittää omia vuorovaikutustaitoja ja käyttää työssä niin tukea kuin kontrolliakin. Ammatillisuutta on myös taito asettaa työn tavoitteet etusijalle silloinkin, kun ne tuntuvat olevan ristiriidassa henkilökohtaisten tunteiden kanssa.

- **Yhteistyö:** Henkilökunta toimii hyvässä vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä keskenään, muiden viranomaisten, tuomitujen ja heidän omaistensa sekä vapaaehtoisjärjestöjen, seurakuntien ja muiden sidosryhmien kanssa.
- **Hyvä hallinto:** Toiminta on laillista, avointa, ennustettavaa ja päätöksenteko mahdollisimman nopeaa. Päätökset ovat perusteltuja ja toiminnasta tiedottaminen tehokasta. Tuomitulle kerrotaan rangaistuksen suorittamiseen liittyvistä käytännön asioista, hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan sekä säännöistä ja niiden rikkomisen seurauksista. Tuomitulla on oikeus tulla kuulluksi häntä koskevissa asioissa.

KEINOT

Vankeinhoitolaitos ja Kriminaalihoitolaitos pyrkivät yhteisiin tavoitteisiinsa;

- tukemalla ja motivoimalla tuomittua rikoksettomaan elämään;
- valvomalla tuomitulle asetettujen rajojen noudattamista;
- vaikuttamalla muuhun yhteiskuntaan siten, että tavoitteiden mukainen toiminta on mahdollista.

Henkilöstön ammatillisten valmiuksien ja työolosuhteiden kehittäminen, taitojen laaja-alainen käyttäminen ja osallistuminen työn kehittämiseen tukevat tavoitteiden saavuttamista.

HAKEMUS VANTAAN VANKILAN MOTIVOINTI-OSASTOLLE

Nimi			
Kotikunta	Ikä	Henkilötunnus	
Siviilisääty		Ammatti	
Vankinumero	Asunto-osasto	Selli	Vankilaji
Tulossa olevat oikeudenkäynnit:			

Terveydentilasi. Onko sinulla fyysisiä oireita, jotka voivat estää toimintoihin osallistumisen, kuten tulevia tutkimuksia, hoitoja tai esim. leikkaus?	
Oletko aikaisemmin ollut päihdekuntoutuksessa tai –hoidossa (vankilassa/ vapaudessa / avohoidossa)? Milloin ja missä?	
Oletko käynyt AA- tai NA-ryhmissä? Kyllä / Ei	Oletko käyttänyt piikkihuumeita? Kyllä / Ei
Päihdehistoriasi: Mitä päihteitä (alkoholi, huumeet, lääkkeet) olet käyttänyt ja kuinka kauan?	
Oletko valmis työskentelemään ryhmässä?	
Perustele, minkä takia haluat hakeutua Motivointiosastolle?	
Oma näkemyksesi päihdeongelmastasi?	
Annan luvan Motivointiosaston työryhmälle käyttää päihdekuntoutukseeni vaikuttavia tietoja, jotka koskevat terveydentilaani, päihteiden käyttöäni ja lääkitystäni (osaston työryhmä on apulaisjohtaja, erityisohjaajat, sairaanhoitaja, psykologi, sosiaalityöntekijät ja pastori). Tarvittaessa tietojani voidaan myös käyttää jatkokuntoutusta suunniteltaessa. Sitoudun olemaan päihteittä ja antamaan virtsanäytteen tarvittaessa	
Päiväys	Allekirjoitus

VANTAAN VANKILA
Motivointiosasto

SITOUMUS

Olet tullut valituksi Vantaan vankilan motivointiosastolle. Osastolla sinun on sitouduttava seuraaviin asioihin:

Osastolla oleminen on harkinnan varaista. Osastolla seurataan minun motivaatiota kuntoutukseen, sitoutumista osaston sääntöihin ja minun käytöstä. Ensimmäinen kuukausi on koeaika. Lupaudun sitoutumaan osaston sääntöihin ja periaatteisiin. Mahdollisten ongelmien esiinnyttyä työryhmä puuttuu tilanteeseen.

Sitoudun päihteettömyyteen olemaan käyttämättä, valmistelematta ja välittämättä päihteitä, anabolisia steroideja ja omia lääkkeitä. Pyydetessä todistan päihteettömyyteni antamalla virtsanäyteen tai suorittamalla puhalluskokeen. Positiivinen näyte, näytteenantamisesta kieltäytyminen tai muunnellun (manipulointi) näytteen antaminen johtaa osastolta poistamiseen.

Jos rikon tätä sitoumusta, osaston toimintasääntöjä tai vankilan järjestyssääntöjä olen menettänyt oikeuteni jäädä motivointiosastolle. Päihdekuntoutus voi jatkua yksilötyönä yhdessä osaston erityisohjaajan kanssa.

Vantaan vankila _____ 2009

Allekirjoitus

Nimen selvennys

Osaston erityisohjaaja

Motivointiosastolle valittavien vankien valinnassa huomioon otettavia tekijöitä:

- turvallisuustekijät
- aito motivaatio päihteettömyyteen
- kyky ryhmätyöskentelyyn
- tilannetekijät (psykkinen kunto, sosiaaliset suhteet, oikeusprosessin vaihe)
- epäilyt päihteiden käytöstä (motivaatio päihdeettömyyteen)
- päihde- ja rikostausta
- aikaisempi päihdekuntoutus
- muut tekijät; ikä, työhalu, terveydentila

MOTIVOINTIOSASTON SÄÄNNÖT

Herätys arkisin klo 7.00 ja la/su klo 8.00. **Ulkoilut arkisin klo 8.00 – 9.00 ja viikonloppuisin klo 9.00- 10.00 ovat pakollisia. Tupakointi omassa sellissä. Sellin ovet kiinni. Yleisissä tiloissa ei tupakoida.**

Ruokailu tapahtuu ruokasalissa. Ruokasalista ei tuoda ruokaa osastolle ilman henkilökunnan lupaa.

Kirjeet ja asiointi-lomakkeet jätetään osaston postilaatikkoon. Kirjeet saa sulkea, mutta näkyvillä täytyy olla lähettäjän vankinumero ja/tai nimi.

Soittopyyntö-lomakkeet jätetään kerrosvartijoille aamulla klo 7.30 mennessä. Puhelinkortit ovat kerrosvartijoiden hallussa.

Selliä vastaanottaessa ja pois lähtiessä tarkastetaan selli yhdessä vartijan kanssa. Jokainen pitää sellinsä siistinä ja vahingoittumattomana (sisältäen kaikki vankilan omaisuuden mm. laitteet, vaatteet ym. vastaavan). Seiniin ei kiinnitetä mitään, ainoastaan ilmoitustaululle. Tupakointi sallittu vain sellissä.

OSASTOLLA TULEE

- noudattaa sääntöjä, motivointiosaston-sitoumusta ja hyvää käytöstä! Osastolla saa epäasiallisesta kaksi suullista huomautusta, jonka jälkeen huomautuksesta tehdään ilmoitus, mistä seuraa toimenpide
- Käyttäytyä asiallisesti itseään, muita vankeja ja henkilökuntaa kohtaan
- Herätä ja nousta arkisin klo 7.00 (päivärytmin ylläpitäminen)
- Pitää **sellit edustavassa kunnossa** (vuoteet sijattuina ym.)
- Huolehtia osaston muun ympäristön kunnosta (keittiö, pesuhuone, askartelutila, sauna ym.)
- Huolehtia henkilökohtaisesta hygieniasta (jokainen pesee myös omat vaatteensa)
- Jokaisella on osallistumisvelvollisuus osaston ohjattuihin toimintoihin ja ulkoiluun, paitsi osaston vapaaehtoihin toimintoihin (uskonnollisiin ryhmiin, akupunktioon, ja liikunta).
- Pyydettyessä antaa virtsanäyte

OSASTOLLA EI SAA

- Olla tekemisessä **paihdyttävien aineiden tai doping-aineiden** kanssa. Päihteiden ja huumeiden käyttöön viittaava esineistö luokitellaan positiiviseksi näytteeksi. Omat lääkkeet otetaan (niellään) heti kun ne saatu.
- Käyttää niin fyysistä kun henkistäkään väkivaltaa muita osaston vankeja tai henkilökuntaa kohtaan
- Uhkailla, painostaa, kiristää, haistatella tai metelöidä. Tehdä kauppaa tai vaihtaa tavaroita toisten kanssa

Motivointiosaston sääntöjen ja –sitoumuksen lisäksi osastoa koskevat myös vankilan yleiset säännöt ja tavat. Näiden noudattamatta jättäminen ja motivaation puute voi johtaa osastolta poistamiseen.

RIKOSSEURAAMUSVIRASTO

Päätös

14.4.2009

21 /912/2009

Lea Stranden
Vantaan vankila
Siltaniitynkuja 2
01260 Vantaa

Hakemuksenne 9.4.2009

Tutkimuslupahakemus

Olette hakeneet Rikosseuraamusvirastolta tutkimuslupaa Laurea-ammattikorkeakoulun rikosseuraamusalan aikuiskoulutusohjelman sosionomiopintojen opinnäytetyötä varten.

Tutkimuksen aihe ja tarkoitus

Opinnäytetyön aiheena on Vantaan vankilan 10-paikkaisen Motivointiosaston toiminnan sisällöllinen tarkastelu kuntouttavan päihdetyön näkökulmasta. Tarkoituksena on kuvata osaston nykyhetken tilanne ja arvioida, miten toiminta tukee kuntoutusta ja vastaa yksilöllisiin tarpeisiin. Tavoitteena on myös saada tietoa, jota voidaan käyttää myöhemmin osaston sekä vankilan muun kuntouttavan toiminnan kehittämisessä.

Tutkimuksen kohderyhmä

Tutkimuksen kohderyhmänä ovat Motivointiosastolla olevat tai sieltä avosastolle siirtyneet vangit sekä osaston toiminnasta vastaavan työryhmän jäsenet.

Tutkimuksen toteutus

Kvalitatiivinen arviointitutkimus, aineiston keruu teemahaastattelun menetelmän. Haastattelujen tallennus, luokittelu ja analysointi.

Lupahakemus

Haette lupaa tutkimuksen suorittamiseen sekä haastatteluihin.

Päätös

Rikosseuraamusvirasto myöntää teille tutkimusluvan hakemuksenne mukaisesti.

Tutkimuksen yhteyshenkilönä toimii Motivointiosastosta vastaava erityisohjaaja Ulla Oksala. Haastateltavien valinta ja muut käytännön järjestelyt tutkimuksen toteuttamiseksi sovitaan hänen välityksellä.

Vankien osallistuminen tutkimukseen on vapaaehtoista ja heiltä tulee pyytää haastatteluihin yksilöity suostumus. Tutkimuksen toteutus ja tutkimusaineiston keruu ei saa aiheuttaa kohtuutonta haittaa vankilaosastojen muulle toiminnalle.

D:\Tekstit\Tutkimus\tutkimusluvut\09 PB\Tutkimuslupa Stranden.doc

Käyntiosoite
Albertinkatu 25
00180 HELSINKI

Postiosoite
PL 319
00181 HELSINKI

Puhelin
010 36 88500

Telekopio
010 36 88446

Sähköpostiosoite
kirjaamo.rise@om.fi

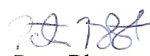
2(2)

Tutkimustulokset on esitettävä niin, etteivät yksittäiset henkilöt ole tunnistettavissa. Tutkimusaineisto on säilytettävä siten, ettei se joudu ulkopuolisten käsiin. Tutkimusaineisto on tarkoitettu vain tutkimukselliseen käyttöön ja se on hävitettävä tutkimuksen valmistuttua.

Tutkimuksen valmistuttua siitä tulee lähettää kopio Rikosseuraamusvirastoon sekä Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen Kriminologiselle kirjastolle (Vernissakatu 2A, 01301 VANTAA).

Maija Kukkonen
ylijohtaja

Peter Blomster
tutkija

Tiedoksi

Etelä-Suomen aluevankilan johtaja Marjatta Kaijalainen
Vantaan vankilan johtaja ma. Harri Rämö
Vantaan vankilan apulaisjohtaja Minna Saukko
Vantaan vankilan erityisohjaaja Ulla Oksala

HAASTATTELURUNKO VANGEILLE

Teema 1. HAASTATELTAVAN TAUSTA

Osastolla oloaika
Päihdehistoria
Oma tavoite
Tieto osastosta
Arjen taidot

Teema 2. OSASTON TOIMINTA JA RYHMÄT (sisältö ja toteutus)

Päihdevalistus ym. teemat; mitä asioita on käsitelty
Motivointi ja tuki kuntoutumiseen; millaista, keneltä
Yksilölliset tarpeet; erilaiset taustat
Osallisuus, subjektiivisuus
Sitoutuminen, tiheys, tehtävät
Vuorovaikutus
Henkilökunnan vaihtuvuus
Muutostoiveet/kehittäminen
Ristiriitoja aiheuttavat tekijät

Teema 3. OSASTON MERKITYS

Hyöty itselle; Oma muutos ja motivaatio
Oppiminen, uudet ajatukset
Oma tulevaisuus
Asenteet päihdekuntoutusta kohtaan vankilassa
Edistymisen seuranta

Mitä muuta haluat kertoa?

HAASTATTELURUNKO HENKILÖKUNNALLE

Teema 1. TAUSTATIEDOT

Rooli työryhmässä
Työskentelyaika osastolla
Koulutustausta, erikoistuminen/lisäkoulutus

Teema 2. HAKUPROSESSI / OSASTOLLE VALINTA

Valintakriteerit/-menetelmät: mitä ovat
Vaikutusmahdollisuus
Kehitettävää

Teema 3. TOIMINTA/RYHMÄT (Sisältö ja toteutus)

Osaston toiminta-ajatus
Teoriataustan tuntemus
Osallisuus
Vuorovaikutus
Tavoite, tulevaisuus
Ristiriitoja aiheuttavat tekijät

Teema 4. OMA TYÖ

Lisätiedon tarve
Kehittäminen
Ympäristön tuki
Valmiudet muutokseen

Mitä muuta haluat kertoa?

TUTKIMUSTIEDOTE JA TUTKITTAVAN SUOSTUMUS HAASTATTELUUN

Hei!

Opiskelen rikosseuraamusalan sosionomiksi Laurea-ammattikorkeakoulussa. Olen tekemässä opinnäytetyötäni Vantaan vankilan Motivointi-osastosta. Tutkimuksessani arvioin päihdekuntoutuksen osuutta Motivointi-osaston toiminnassa. Selvitän, miten osaston toiminnot tukevat kuntoutusta, kuinka toiminnan sisältö ja organisointi sopivat yhteen toimintaidean ja tavoitteiden kanssa, saavatko vangit tarvitsemaansa tukea ja miten moniammatillinen yhteistyö toteutuu. Tavoitteena on tuoda esille sekä vankien että henkilökunnan näkökulma ja siten muodostaa yhtenäisempi käsitys osastosta. Toivon tutkielmani tuottavan tietoa myös kehittämistä varten.

Haastattelu-aika on huhti-toukokuussa 2009. Käytän teemahaastattelun menetelmää, jolloin aihealueet on määritelty, mutta tarkemmat kysymykset muotoutuvat vasta haastattelutilanteessa. Aineisto nauhoitetaan ja se on ainoastaan tutkimuksen tekijän käytössä tätä nimenomaista opinnäytetyötä varten. Yksittäisen henkilön tunnistamista mahdollistavia tietoja ei käytetä nauhoituksissa eikä myöskään kirjallisessa raportissa. Aineisto tuhotaan asianmukaisesti heti opinnäytetyön hyväksymisen jälkeen. Haastateltavan suostumuksella voidaan käyttää suoria lainauksia hänen repliikeistään.

Tutkimuksen tekemiseen tarvitsen Sinun apuasi, koska vastaukset tutkimustehtäviini saan haastatteluun kertyvästä tiedosta. Pääset siten vaikuttamaan tutkielman esille tuomiin asioihin. Osallistuminen on vapaaehtoista ja sillä ei ole vaikutusta muihin toimintoihin. Pyydänkin ystävällisesti suostumustasi, jotta voidaan sopia haastatteluajasta.

- Osallistun haastatteluun
- Suostun haastattelun tallentamiseen ja repliikkien lainaukseen

Allekirjoitus

nimen selvennys

Vantaa ____ / ____ 2009

Yhteistyöstä kiittäen

Lea Stranden